

શ્રી યશોવિજયજી
જૈન ગ્રંથમાળા

1210

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

પ્રભાવના-પુસ્તિકા-શ્રેણિ : ચોથી પુસ્તિકા

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ

પૂ. આ. શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી જૈન ગ્રંથમાલા

ગાંધીપુરા : સુરત-તરફથી પ્રકાશિતા

પ્રભાવના-પુસ્તિકા-શ્રેણિ તરફથી

લેખક અને પ્રકાશક

ચીમનલાલ નાથાલાલ શાહ [શ્રીકાન્ત]

લાત્રભાઈ સારીના મકાનમાં-પાડાપોળ : રીચીરોડ : અમદાવાદ

: મૂલ્ય :

૫૦૦૦ નકલોના રૂ. ૨૨૫

૨૫૦૦ „ રૂ. ૧૧૫

૧૦૦૦ „ રૂ. ૪૭૧

૫૦૦ નકલોના રૂ. ૨૫

૨૫૦ „ રૂ. ૧૪

૧૦૦ „ રૂ. ૬

શ્રી વીજયમકલ્યાણકદિન-જૈન શુ. ૧૩ : વીર સંવત ૨૪૬૬

પ્રથમાવૃત્તિ] વિ. સં. ૧૯૮૬ [નકલ ૧૨૩૨૧

લેખકનું નિવેદન :

નાનકડી પુસ્તિકાઓ દ્વારા પવિત્ર આદર્શો રજૂ કરવાની પ્રવૃત્તિ જનતામાં આવકારપાત્ર થઈ પડી છે. પ્રભાવના કરવાની ભાવનાવાળા કેટલાકો પુસ્તિકાઓની પ્રભાવના કરવાનો રસ ધરાવે છે. તેઓને પોતાના ધર્મપ્રિય મનને રૂચે તેવી પુસ્તિકાઓ મળી રહે અને વાંચકો સમક્ષ પવિત્ર આદર્શો રજૂ કરી શકાય, ઇત્યાદિ હેતુઓથી આ પ્રભાવના-પુસ્તિકા-શ્રેણિ પ્રગટ કરવાની શરૂઆત થઈ. પહેલી પુસ્તિકા તરીકે “કુબેરદત્તા” પ્રગટ કરાઈ અને છ દિવસમાં તે તેની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવાની ફરજ પડી. બન્નેય આવૃત્તિઓ થઈને તેની દશ હજારથી વધુ નકલો વેચાઈ ગઈ. બીજી પુસ્તિકા તરીકે “રાજર્ષિ પ્રસન્નચન્દ્ર” પ્રગટ થતાં, તેની પણ સાત હજારથી વધુ નકલો વેચાઈ ગઈ. ત્રીજી પુસ્તિકા તરીકે “આદર્શ આચાર્ય” પ્રગટ થઈ અને તેનીય આઠ હજારથી વધુ નકલો વેચાઈ ગઈ.

આ રીતિએ આદરપાત્ર બનેલી પ્રભાવના-પુસ્તિકા-શ્રેણિ તરફથી આ ચોથી પુસ્તિકા પ્રગટ કરવામાં આવે છે. આપણા માટે કલ્યાણના એકના એક કારણ રૂપ શાસનના સંસ્થાપક પરમાત્માના જીવનનો આ પુસ્તિકામાં અતિશય અદ્ય ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે. શ્રી તીર્થપતિના જીવનને લખનાર હું કાણુ માત્ર ? અનન્તજ્ઞાનાદિ અનન્ત ગુણોના ધારક પ્રભુનું ચરિત્ર લખવાને મારા જેવો અદ્યક્ષ તૈયાર થાય, એ ભક્તિવશતાથી જ ક્ષન્તવ્ય ગણાય. ઘણું લખીએ તોય લખવા જેવું ઘણું બાકી રહી જાય, એવું એ તારકોનું વિશિષ્ટ જીવન હોય છે. તેમાંય આ તો ઘણા જ નાના કદની પુસ્તિકા રહી, એટલે થોડી હકીકતો પણ અદ્ય પ્રમાણમાં જ રજૂ થઈ શકે. આમ છતાં, મળેલી લેખનશક્તિની આવાં આલેખનો દ્વારા જ સાર્થકતા છે-એવી માન્યતા હોઈને વાંચકો સમક્ષ આ પુસ્તિકા રજૂ કરતાં આનન્દ થાય છે.

આ પુસ્તિકામાં જે કાંઈ થોડી હકીકતો અદ્ય પ્રમાણમાં રજૂ કરવામાં આવી છે, તેમાં કયાંય લેશ પણ મિથ્યાવાદિતા ન આવી

જાય, તેની શક્ય એટલી કાળજી રાખવામાં આવી છે. છતાં હું અલ્પજ્ઞ છું, હ્રસ્વસ્થ છું. આથી જો આમાં લેશ પણ મિથ્યાવાદિતા આવી જવા પામી હોય, તો તે બદલ ત્રિવિધે ક્ષમા ચાચું છું.

હવે એક અતિ અગત્યની બાબત જણાવી દઉં. આ પુસ્તિકામાં અનેક સ્થાનોએ નોંધો મૂકીને, સાગરાનન્દસૂરિના તે તે સંબંધી મિથ્યા મન્તવ્યનું ખંડન કરવામાં આવ્યું છે. કેટલાકને એવો ભાસ થશે કે— ‘આ પુસ્તિકા સાગરાનન્દસૂરિનાં મન્તવ્યોનો વિરોધ કરવાના હેતુથી જ લખવામાં આવી છે.’ વસ્તુતઃ તે એક પ્રાસંગિક કાર્ય તરીકે જ બનેલ છે, છતાં કોઈ તેવા જ હેતુનું આરોપણ કરવા ઇચ્છશે તો ય મને વાંધો નથી તે મિથ્યાવાદી બને એ રૂચિકર નહિ હોવા છતાં, મને તો તેવો આરોપ પણ ઇષ્ટ જ છે : કારણ કે—છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી મારી એ માન્યતા સતતપણે દૃઢ થતી આવી છે કે—‘સાગરાનન્દસૂરિ, એ વર્તમાન કાલના એક બચ્ચંકર ઉત્સુત-પ્રરૂપક છે.’ જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે ત્યારે મેં આ વાતની જાહેરાત પણ કરી જ છે. થોડાક જ મહિનાઓ અગાઉની વાત છે. સાગરાનન્દસૂરિ તરફથી ‘ધર્મચક્ર’ નામનું એક સાપ્તાહિક પ્રગટ કરવાની હિલચાલ થઈ રહી હતી. એ સાપ્તાહિકના સંચાલન માટે પગારથી મારું રોકાણ કરવાની ઇચ્છા હોવાથી, મને કાન્તિલાલની સાથે કહેવડાવવામાં આવ્યું. મેં તેમને કહ્યું કે—“બીજો વધારે પગાર મળે તેમ હોય, તો ય બની શકે ત્યાં સુધી ચાલુ નોકરીને છોડવી નહિ, એવી મારી માન્યતા છે. ‘સિદ્ધચક્ર’ કાઢતી વેળાએ પણ મને પૂછવામાં આવતાં ચન્દ્રસાગરજીને મેં કહેલું કે—‘આપે એ વિષયમાં શ્રી વીરશાસનના સંચાલકની સંમતિ મેળવવી જોઈએ.’ તે વખત કરતાં અત્યારે ઘણો ફેર છે. નોકરી ખાતર નહિ, પણ અંગત રીતિએ હું સાગરજીને બચ્ચંકર ઉત્સુતપ્રરૂપક માનું છું, એટલે મને નોકરીમાં રાખવાની વાત નિરર્થક છે.” વિગેરે. આ વાત પ્રસંગ પામીને મેં મફતલાલ ઝવેરચંદને કહી તેમને આશ્ચર્ય થયું. તેમણે કાન્તિલાલને પૂછી જોયું. પરિણામે તેમના ઉપર એવી અસર થઈ કે—વાત સાચી હતી અને તે ચન્દ્રસાગરજીએ કાન્તિલાલ દ્વારા કહેવડાવેલી.

મારી આ માન્યતા દૃઢ હોવા છતાં પણ, સાગરાનન્દસૂરિની પાસે વારંવાર જતા કેટલાકોને મેં વાત કરેલી કે—‘સાગરજી જો તેમનાં જે જે લખાણો વિષે હું પૂછું, તે તે લખાણોને શાસ્ત્રપ્રમાણોથી સાચાં સાખીત કરી આપે, તો હું મારી માન્યતા ફેરવવા તૈયાર છું, જાહેરમાં માફી માગવાય તૈયાર છું અને જો કે-આ પક્ષને શાસ્ત્રાનુસારી વાત સ્વીકારવામાં વાંધો નથી જ, છતાં હું કહું છું કે-આ પક્ષ જો ન માને અને એથી મારે આ નોકરી છોડવી પડે તો તે છોડવાય હું તૈયાર છું. શરત એટલી જ કે-સાગરજીએ મને પોતાના જવાબો લખીને જ આપવા જોઈએ અને શાસ્ત્રપ્રમાણોના જે જે ભાવાર્થો વાંધા પડતા લાગે, તે તે વિષે કોઈ નિયત કરેલા પંડિત પાસેથી ખૂલાસો મેળવવો જોઈએ.’ મેં એમ પણ કહેવડાવેલું કે—‘કમથી કમ આ એક જીવને ઉદ્ધારવાના હેતુથી પણ સાગરજી જો આ માટે તૈયાર થશે, તો ય એમનો ઉપકાર હું કદિ જ નહિ ભૂલું.’ અનેકોને કહેલી આ વાત સાગરાનન્દસૂરિજી પાસે પહોંચી કે નહિ, એ જૂદો જ પ્રશ્ન છે: પણ હું તો આ પુસ્તિકામાં તેમનાં મન્તવ્યોનાં મેં જે ખંડન કર્યું છે, તેને અંગે પણ એ જ વાત આગળ ધરીને જણાવું છું કે-આ પુસ્તિકામાં તેમનાં જે જે મન્તવ્યોને મેં ખોટાં તરીકે જણાવેલ છે, તે સર્વને જો તેઓ ઉપરની રીતિએ સત્ય સાખીત કરી આપશે, તો તે જાહેર કરવા સાથે મારા ખર્ચે આ પુસ્તિકાની નકલો ફરી છપાવી, તેનો હું ખનશે તેટલો વધુ પ્રચાર કરવામાં આનન્દ માનીશ. સત્ય નિર્ણયના હેતુથી, તેમના તરફથી જે પ્રમાણો આપવામાં આવે, તે વિષે મારાં શ્રદ્ધેય સ્થાનોએ પૂછીને હું ખૂલાસા મેળવવા ઈચ્છું, તો તેમાં તેમનાથી વાંધો લઈ શકાશે નહિ: કારણ કે-આ તો સત્યાસત્યના નિર્ણયનો સવાલ છે. વર્તમાનમાં ચાલતી નિયતિનું મંત્રાંધી ચર્ચાને અંગે પણ, હું તેમને ઉન્માર્ગગામી માનતો હોઈ, આ રીતિએ કરવાને તૈયાર છું.

આટલાથી વાંચકોને ખાતરી થશે કે-મેં કોઈ જ અયોગ્ય હેતુથી આ પુસ્તિકા લખી નથી. વધુમાં, સાગરાનન્દસૂરિજી મેં જણાવ્યા મુજબ સાખીત કરવા તૈયાર નહિ થાય, તો નિરાગ્રહી અને સમ્યગ્દર્શી જનતા ધણી જ સહેલાઈથી મારા મન્તવ્ય સાથે સમ્મત થઈ શકશે. —શ્રીકાન્ત

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ

પ્રાસ્તાવિક

પરમાત્મસ્વરૂપના જ્ઞાનનો હેતુ :

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ એટલે વર્તમાન શાસનના સંસ્થાપક. વર્તમાનમાં આપણે જે કાંઈ કલ્યાણ સાધી શકીએ છીએ અગર તો જે કાંઈ કલ્યાણ સાધી શકાય તેમ છે, તે પ્રતાપ એ પરમાત્માનો છે. આથી આપણા તો એ પરમ ઉપકારી છે. એ તારક સર્વ જીવોના અભયતાતા અને શુદ્ધ અહિંસક માર્ગના પ્રરૂપક હોઈને, વસ્તુતઃ તો, સંસારવર્તી કાંઈ પણ જીવ એ તારકના ઉપકારથી પર નથી. આવા અનન્ત ઉપકારી પરમાત્માના સ્વરૂપથી સુજ્ઞાત બનવું, એ એ તારકોની આજ્ઞાઓ પ્રતિની રૂચિ અને તેની આરાધના-ઉભયને સુવિશુદ્ધ બનાવવાનું પરમ કારણ છે. પરમાત્મ-સ્વરૂપનું ચિન્તન પરિણામવિશુદ્ધિને સર્જે છે અને પરિણામવિશુદ્ધિ, એ તો સદાચારાદિનું પ્રત્યક્ષ કારણ છે. પરમાત્મ-સ્વરૂપનો જેમ જેમ યથાર્થ ખ્યાલ આવતો જાય છે, તેમ તેમ આત્મા એ તારકો પ્રતિ આકર્ષાતો જાય છે. એ રીતિએ આત્માનો એ તારકો પ્રતિની પૂજ્યતાનો ભાવ વૃદ્ધિ પામે છે અને એથી આત્મા એ તારકોની આજ્ઞાઓને અનુસરવાનો અતિશય ઉત્સાહ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પરમાત્માના જીવનને જાણવા-માનવા આદિનો જે કાંઈ પણ વિશિષ્ટ હેતુ હોય, તો તે આ જ છે. પરમાત્માના જીવનને આવા જ હેતુથી લખવું, વાંચવું યા વિચારવું જોઈએ.

સ્યાદ્વાદિની વાણી મિથ્યા નહિ :

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવને આપણે ચોવીસમા અગર ચરમ તીર્થપતિ તરીકે પીછાનીએ છીએ. શું અત્યાર સુધીમાં ચોવીસ જ તીર્થપતિઓ થયા છે ? ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ ચરમ તીર્થપતિ છે, એટલે શું હવે તીર્થપતિ થવાના જ નથી ?

એક દષ્ટિએ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ ચોવીસમા અને ચરમ તીર્થપતિ પણ છે : તેમજ બીજી દષ્ટિએ એ અનન્તમા તીર્થપતિ પણ છે અને હજી અનન્તા તીર્થપતિઓ થવાના હોઈ, એ તારક ચરમ તીર્થપતિ નથી એમ પણ કહી શકાય.

આમાં વિસંવાદ જેવું કાંઈ જ નથી. સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્તને નહિ સમજેલાઓને જ આમાં વિસંવાદ જેવું લાગે. એક નયને અનુસરતું વચન પણ જો શુદ્ધ સ્યાદ્વાદિનું હોય તો તે મિથ્યા નથી. સ્યાદ્વાદિનું વચન સર્વ અપેક્ષાઓના સ્વીકાર પૂર્વક જ વિવક્ષિત વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરનારું હોય છે. આથી સ્યાદ્વાદિના કોઈ પણ વચનને મિથ્યા કહેવું, એ મૂઢતા છે. આ જ કારણ છે કે-શ્રી જૈન શાસ્ત્રોને મિથ્યા વચનોના સંગ્રહ

૧-અનેક વિષયોની જેમ આ વિષયમાં પણ સાગરાનન્દસૂરિએ પોતાની ઉત્સૂત્રભાષિતાનો પરિચય કરાવ્યો છે. સાગરાનન્દસૂરિએ પોતાના સિદ્ધચક્રના બીજા વર્ણના બીજા અંકમાં ૩૧ મા પાને લખ્યું છે કે-

“ તેમણે (શાસ્ત્રકારોએ) જણાવી દીધું છે કે-શાસ્ત્રના તમામ વાક્યો મિથ્યાત્વી છે.”

વસ્તુતઃ શાસ્ત્રકાર-મહાત્માઓએ આવું જણાવ્યું નથી. શાસ્ત્રકાર મહાત્માઓ તો તેમ કહેનારા અજ્ઞાનિઓને નિષેધે જ છે. શ્રી આવશ્યક-મલયગિરિવૃત્તિ-ઉપોદ્ધાતમાં પણ જુઓ કે-

અયમત્ર તાત્પર્યાર્થઃ-इह यो नयो नयान्तरसापेक्षतया स्यात्पदलाञ्छितं वस्तु प्रतिपद्यते स परमार्थतः परिपूर्णं वस्तु गृह्णातीति प्रमाण एवान्तर्भवति, यस्तु नयवादान्तरनिरपेक्षतया स्वाभिप्रेतेनैव धर्मेणावधारणपूर्वकं वस्तु परिच्छे-

રૂપ માનવાને કોઈ જ વિચક્ષણ તૈયાર થતો નથી. સ્યાદ્વાદી ન્યારે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવને ચોવીસમા અગર ચરમ તીર્થપતિ તરીકે વર્ણવતો હોય છે, ત્યારે તેણે વર્તમાન અવસર્પિણી રૂપ કાળચક્રાર્ધની અપેક્ષા પ્રધાન રૂપે સ્વીકારી હોય છે : છતાં તેને ખ્યાલમાં જ હોય છે કે-આવાં તો અનન્તાં કાળચક્રાર્ધો ભૂતકાળમાં થયાં છે અને ભાવિ-કાળમાં થવાનાં છે. આમ હોવાના કારણે, ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવને ‘ચોવીસમા’ અગર ‘ચરમ’ તીર્થપતિ તરીકે કહેવા એવ સત્ય છે અને ‘અનન્તમા’ તથા ‘અચરમ’ તીર્થપતિ તરીકે કહેવા એવ સત્ય છે.

પહેલા કે છેલ્લા કોઈ તીર્થંકર હોય કે ?

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ આ શ્રી ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થપતિ થયા છે. પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમાં કાલ સદા ‘પરાવર્તમાન’ હોય છે, ન્યારે અન્ય ક્ષેત્રોમાં ‘અવસ્થિત’ કાલ હોય છે. કાળના આ પરાવર્તમાનપણાનાં સૂચક કાલચક્રો છે. એક ‘અવસર્પિણી’ અને એક ‘ઉત્સર્પિણી’-એ બેનું એક કાળચક્ર બને છે. જે કાળમાં પ્રતિક્ષણે શુભ ભાવો વૃદ્ધિ પામે છે અને અશુભ ભાવો ક્ષીણતા પામે છે, તેને ‘ઉત્સર્પિણી કાળ’ કહેવાય છે. એથી ઉલ્ટું, જે કાળમાં પ્રતિક્ષણે અશુભ ભાવો વૃદ્ધિ પામે છે અને શુભ ભાવો ક્ષીણતા પામે છે, તેને ‘અવસર્પિણી કાળ’ કહેવાય છે. આ બંનેય કાળચક્રાર્ધો જ આરાવાળાં હોય છે. સુષમસુષમા, સુષમા, સુષમદુઃષમા, દુઃષમસુષમા, દુઃષમા અને દુઃષમદુઃષમા-એવાં જ આરાઓનાં ગુણસૂચક નામો છે,

તુમભિપ્રૈતિ સ નયઃ, વસ્ત્વેકદેશપરિગ્રાહકત્વાત્, અત એવોક્તમન્યત્ર-“સર્વે નયા મિચ્છાવાહ્નો,” યત એવ ચ નયવાદો મિથ્યાવાદસ્તત એવ ચ જિન-પ્રવચનતત્ત્વવેદિનો મિથ્યાવાદિત્વપરિજિહીર્ષયા સર્વમપિ સ્યાત્કારપુરસ્સરં ભાષન્તે, ન તુ જાતુચિદપિ સ્યાત્કારવિરહિતં, યદપિ ચ લોકવ્યવહારપથમવતીર્ણાં ન સર્વત્ર સર્વદા સાક્ષાત્ સ્યાત્પદં પ્રયુજ્જતે તથાપિ તત્રાપ્રયુક્તોઽપિ સામર્થ્યાત્ સ્યાચ્છબ્દો દ્રષ્ટવ્યઃ, પ્રયોજકસ્ય કુશલત્વાત્, ઉક્તં ચ-“અપ્રયુક્તોઽપિ સર્વત્ર, સ્યાત્કારોઽર્થાત્ પ્રતીયતે । વિધૌ નિષેધેઽન્યત્રાપિ, કુશલશ્ચેત્ પ્રયોજકઃ ॥ ૧ ॥”

અવસર્પિણીનો પ્રથમ આરો સુષમસુષમા હોઈ અનુક્રમે છઠ્ઠો આરો દુઃષમદુઃષમા આવે છે. ઉત્સર્પિણીનો પ્રથમ આરો દુઃષમદુઃષમા હોઈ ચઢતા ક્રમે છઠ્ઠો આરો સુષમસુષમા આવે છે. આથી છ આરાઓ પૈકી સુષમસુષમા અને દુઃષમદુઃષમા એ બન્નેય આરાઓ ન્યારે ને ત્યારે સાથે જ આવે છે : એટલે કે-સુષમસુષમાથી સુષમસુષમા અને દુઃષમદુઃષમાથી દુઃષમદુઃષમા સંલગ્ન આવે છે. એ સિવાયના આરાઓ કાળાનુક્રમે આવે છે. વર્તમાનમાં અવસર્પિણીનો ‘દુષમા’ નામનો પાંચમો આરો ચાલે છે. આ અવસર્પિણીનો ‘દુઃષમસુષમા’ નામનો ચોથો આરો ન્યારે ૭૫ વર્ષ અને ૮૧ મહિના જેટલો બાકી હતો, ત્યારે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો આત્મા તીર્થપતિ તરીકેના પોતાના અન્તિમ ભવ માટે શ્રીમતી દેવાનંદાની કુક્ષિમાં આવ્યો હતો. એ ચોથા આરામાં એ તારકની પૂર્વે બીજા ૨૨ તીર્થપતિઓ થયા હતા. પ્રથમ તીર્થપતિ ભગવાન શ્રી ઋષભદેવનો આત્મા તો ત્રીજા આરાનો ૮૯ પક્ષ સહિત એક ત્રુટિતાંગ બાકી હતો, ત્યારે શ્રીમતી મરૂદેવ માતાના ગર્ભમાં આવ્યો હતો. દરેક અવસર્પિણીના ત્રીજા અને ચોથા આરામાં થઈને કુલ ૨૪ તીર્થપતિઓ, ૧૨ ચક્રવર્તિઓ, ૯ વાસુદેવો અને ૯ બલદેવો-એમ ૫૪ પુરૂષોત્તમો થાય છે. એમાં નવ પ્રતિવાસુ-દેવોને ઉમેરતાં ૬૩ થાય, એમાં ય નવ નારદોને ઉમેરતાં ૭૨ થાય અને એમાં ય ૧૧ રૂદ્રોને ઉમેરીએ તો ૮૩ થાય. દરેક ઉત્સર્પિણીમાં પણ આ રીતિએ ૨૪ તીર્થકરો આદિ પુરૂષોત્તમો થાય છે : પરંતુ અવસર્પિણીમાં ન્યારે પ્રથમ તીર્થપતિ અને પ્રથમ ચક્રવર્તી ત્રીજા આરાના પ્રાન્તે થાય છે તથા બાકીના ૨૩ તીર્થપતિ અને ૧૧ ચક્રવર્તી ચોથા આરામાં થાય છે, ત્યારે ઉત્સર્પિણીમાં ત્રીજા આરામાં ૨૩ તીર્થપતિ અને ૧૧ ચક્રવર્તી થાય છે તથા ૨૪ મા તીર્થપતિ અને ૧૨ મા ચક્રવર્તી ચોથા આરાના પ્રારંભમાં થાય છે. અવસર્પિણી કાળ અને ઉત્સર્પિણી કાળ બન્ને ય દશ કોટાકોટિ સગરોપમ પ્રમાણ હોય છે, એટલે એક કાળચક્ર વીસ કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ થયું. એક

કાળચક્રમાં એટલે કુલ વીસ કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ કાલમાં ૪૮ તીર્થપતિઓ થાય છે. આવાં તો અત્યાર સુધીમાં અનન્તાં કાળચક્રો થઈ ગયાં અને ભવિષ્યમાં અનન્તાં કાળચક્રો થશે : એટલે આ શ્રી ભરત-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ જોઈએ, તો પણ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ અનન્તમા તીર્થપતિ હતા. વળી હજુ અનન્તા તીર્થપતિઓ થવાના છે, એટલે એ દૃષ્ટિએ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ ચરમ તીર્થપતિ પણ નથી. આ દૃષ્ટિએ તો કોઈ જ તીર્થપતિ ન તો પ્રથમ છે કે ન તો અન્તિમ છે. પ્રથમ અને અન્તિમ આદિની ગણના તો, તે તે કાળચક્રાર્ધની અપેક્ષાએ છે. છતાં આ બંને ય ગણનાઓ પોતપોતાની અપેક્ષાએ યથાર્થ છે.

અનાદિ-અનન્ત શ્રી જૈનશાસન :

આમ હોવાથી, એ પણ સમજી શકાશે કે-‘શ્રી જૈનશાસનની સર્વ પ્રથમ ઉત્પત્તિ ભગવાન શ્રી ઋષભદેવથી થઈ અને ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના શાસનના અન્ત સાથે શ્રી જૈનશાસનનો સર્વથા અન્ત થઈ જશે’-એમ કહેવું એય મિથ્યા છે. ખેશક, વર્તમાન અવસર્પિણી નામના કાળચક્રાર્ધમાં આ ભરતની અંદર શ્રી જૈનશાસનની ઉત્પત્તિ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી થઈ અને શ્રી મહાવીરપ્રભુના શાસનના અન્ત સાથે જ આ ભરતમાં આ અવસર્પિણી માટે શ્રી જૈનશાસનનો અન્ત આવશે, એ બરાબર છે : પણ અનન્ત કાળચક્રોની અપેક્ષાએ તો શ્રી જૈનશાસન અનાદિ-અનન્ત જ છે. કોઈ પણ અવસર્પિણીમાં કે કોઈ પણ ઉત્સર્પિણીમાં, શ્રી જૈનશાસનનો સર્વકાલે સર્વથા અભાવ એ શક્ય નથી અને એથી કોઈ પણ કાળચક્રાર્ધમાં મુક્તિગમનનો સર્વકાલે સર્વથા અભાવ એ પણ અસંભવિત જ વસ્તુ છે.

શ્રી તીર્થંકરદેવોના આત્માઓ નરક અને નિગોદમાં હોય તોય

‘પુરૂષોત્તમ’ ગણાય :

આ વ્યવસ્થા ત્યારે જ ધટે, કે જ્યારે સંસારને અનાદિ-અનન્ત અને સંસારવર્તી જીવોને અનન્તાનન્ત માનવામાં આવે. આ સંસારમાં

ભવ્ય, જાતિભવ્ય અને અભવ્ય એમ ત્રણ પ્રકારના આત્માઓ છે. ભવ્ય પણ અનન્ત, જાતિભવ્ય પણ અનન્ત અને અભવ્ય પણ અનન્ત. અભવ્યોમાં મુક્તિગમનની લાયકાત હોતી નથી અને જાતિભવ્યોમાં તેવી લાયકાત હોય છે છતાં પોતાની તેવી જ કાંઈ ભવિતવ્યતાના યોગે, તેઓ મોક્ષપ્રાપ્ત સામગ્રીને પામી શકતા નથી. હવે રહ્યા માત્ર ભવ્યો. એ ભવ્યોમાંથી આજ પર્યન્તમાં અનન્તા આત્માઓ મુક્તિને પામ્યા છે, ભવિષ્યમાં અનન્તા આત્માઓ મુક્તિને પામશે અને તે છતાં અનન્તાનન્ત ભવ્યાત્માઓ આ સંસારમાં વિદ્યમાન હશે. કોઈ કાળ એવો આવશે જ નહિ, કે જે કાળે અનન્તાનન્ત ભવ્યાત્માઓ આ સંસારમાં હયાતિ ધરાવતા ન હોય. શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ ભવ્ય કોટિના હોય છે અને મોક્ષને પામેલા શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ કે અન્ય મુક્તાત્માઓ એકસરખી અનન્ત-ગુણમય દશાવાળા હોય છે, છતાં પણ આ સંસારમાં તે શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ અને ઇતર ભવ્યાત્માઓ વચ્ચે અસમાનતા હોય જ છે. એ અસમાનતાનું કારણ તથાભવ્યત્વ આદિ છે. શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓનું તથાભવ્યત્વ સર્વ ઇતર ભવ્યોના તથાભવ્યત્વથી વિલક્ષણ-રૂપ હોય છે. આથી જ શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ સર્વ કાલે ઇતર ભવ્યાત્માઓ કરતાં પણ ઉત્તમ જ હોય છે.^૨ શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ પોતાના સહજ

૨-જૂઓ શ્રી લલિતવિસ્તરામાં-

‘પુરુષોત્તમેભ્યઃ’ इति, पुरि शयनात् पुरुषाः—सत्त्वा एव, तेषां उत्तमाः—सहजतथामव्यव्यादिभावतः प्रधानाः पुरुषोत्तमाः, तथा हि—

x આકાલમેતે પરાર્થવ્યસનિન, ઉપસર્જનીકૃતસ્વાર્થા, ઉચિતક્રિયાવન્તઃ, અદીનભાવાઃ, સફલારમ્ભિણઃ, અદૃઢાનુશયાઃ, કૃતશતાપતયઃ, અનુપહતચિત્તા, દેવગુરુબહુમાનિનસ્તથા ગમ્મીરાશયા इति, न सर्व एव एवंविधाः.....

x આ આકાલમ્ પદનો અર્થ કરવામાં પહેલાં સાગરાનન્દસૂરિએ બૂલ કરેલી. આથી પ્રસંગ પામીને પૂ. શ્રી વિજયરામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી

તથાભવ્યત્વાદિ ભાવથી સત્ત્વોમાં પ્રધાન હોવાના હેતુથી પણ ‘પુરુષોત્તમ’ તરીકે સ્તવાય છે. નરક અને નિગોદમાં રહેલા પણ તે આત્માઓ, પોતાના સહજ તથાભવ્યત્વાદિના બળે સવદા ઉત્તમ જ ગણાય છે. એવી યોગ્યતાને ધરનારા એ આત્માઓ જ્યારે જ્યારે તથાવિધ સામગ્રીના પરિપાકને પામે છે, ત્યારે ત્યારે તેઓની ઉત્તમતા કાર્ય રૂપે પરિણમ્યા વિના રહેતી નથી. કાર્ય રૂપે પરિણામ પામેલી એ યોગ્યતાથી શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ પરાર્થત્ર્યસની, સ્વાયંતું ઉપ-સર્જન કરનારા, ઉચિત ક્રિયાવાળા, દીનભાવથી હીન, સફલ આરંભ-

મહારાજએ, સાગરાનન્દસૂરિનું તેમની અનેક ભૂલો તરફ લક્ષ્ય દે રતાં આ ભૂલ તરફ પણ લક્ષ્ય દોર્યું હતું અને આ આકાલમ્ પદનો અનાદિકાલવાચક અર્થ થાય એમ સૂચવ્યું હતું. આથી સાગરાનન્દસૂરિ ખૂબ છેડાઈ પડ્યા હતા. પોતાની પ્રકૃતિ મુજબ પૂ. આચાર્યદેવને જ નહિ, પણ તેઓશ્રીના વડિલ ગુર્વાદિકોને પણ ભાંડવામાં સાગરાનન્દસૂરિએ કમીના રાખી નહોતી અને આ આકાલમ્નો અનાદિ અર્થ થાય જ નહિ પણ ‘સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ પછીથી’ એવો જ અર્થ થાય એમ સૂચવ્યું હતું. આની સામે પૂ. આચાર્યદેવે તેવો અર્થ પૂરવાર કરવાનું આહ્વાન કરતાં, સાગરાનન્દસૂરિ અસત્યનો આશ્રય લઈ છટકી ગયા હતા : પણ આખર તો તેમને કબૂલ કરવું પડ્યું છે. એ માટે-

જૂઓ સાગરાનન્દસૂરિનું સિદ્ધચક્ર : વ. ૮, અંક. ૪, પૃ. ૪૭.

સાગરાનન્દસૂરિ ત્યાં લખે છે કે-“સહજ તથાભવ્યત્વાદિ ભાવને લીધે સ્થાપિત કરાયેલી ઉત્તમતાની હદ બતાવવા માટે વપરાયેલા સિદ્ધાન્તવાક્યમાં આકાલમ્નો અનાદિ અર્થ કર્યા સિવાય કોઈ પણ સુચ મનુષ્યને ચાલે તેમ નથી.”

આટલું કબૂલ કરવા છતાં પણ, સાગરાનન્દસૂરિએ પોતાની ભૂલ છૂપાવવા માટે આકાલમ્નો એતે આદિ સાથે સંબંધ નથી વિગેરે જણાવી, વળી પાછી ભૂલ કરી છે.

વાળા, અદૃઢ અનુશયવાળા, કૃતઘ્ણતાના સ્વામી, અનુપહત ચિત્તવાળા, દેવગુરૂનું બહુમાન કરનારા તથા ગંભીર આશયવાળા બને છે. આવી ઉત્તમ દશાને પમાડનારૂં કારણ અનાદિકાલીન હોવાથી, શ્રી તીર્થંકર-દેવના આત્માઓને—‘તેઓ સર્વ કાલ પરાર્થવ્યસની આદિ હોય છે’—એ રીતિએ પણ વર્ણવી શકાય છે. આથી, મિથ્યાત્વવાળી અવસ્થામાં તો શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ પરાર્થવ્યસની આદિ હોય જ નહિ, એમ કહેવું એ તદ્દન ખોટું છે. મિથ્યાત્વની મન્દતામાં કે સમ્યક્ત્વની સન્મુખતામાં પરાર્થવ્યસનિતા આદિ ગુણો હોવા એ અસંભવિત નહિ પણ સુસંભવિત છે. ઈતર લગ્ન્યાત્માઓ, કે જેઓ ઉત્તમ અપુનર્બંધક-પણાને પામેલા છે, તેઓમાં પણ જ્યારે પરોપકારરસિકતા, દેવગુરૂ-બહુમાનશીલતા આદિ ગુણો હોવા એ શક્ય છે, ત્યાં એ જીવો કરતાં અતિશય ઉત્તમ એવા તથાલગ્ન્યત્વવાળા શ્રીતીર્થંકરદેવના આત્માઓને તેવી અવસ્થામાં તે તે ગુણોથી હીન જ હોય એમ કહેવા તૈયાર થવું, એ મહાભૂર્મતા સિવાય છે પણ શું ? શ્રી તીર્થંકરદેવનાં ચરિત્રો પણ સૂચવે છે કે—પરોપકારરસિકતા, ઉચિત ક્રિયાશીલતા અને દેવગુરૂ-બહુમાનિતા આદિથી તેઓ મિથ્યાત્વવાળી દશામાં પણ હીન હોતા નથી. તે તે અવસ્થામાં તે તે ગુણો સામગ્રીના પ્રમાણમાં જ અલ્પાધિક હોય તે સ્વાભાવિક છે, પણ એ તો નિશ્ચિત જ છે કે—તેઓ અનાદિકાલીન ઉત્તમતાને ધરનારા હોય છે અને એ ઉત્તમતા જ્યારે જ્યારે જેટલી જેટલી સામગ્રીનો પરિપાક પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે ત્યારે પરાર્થવ્યસનિતા આદિને તે તે પ્રમાણમાં કાર્ય રૂપે પમાડે છે.

એકની રતુતિ-અનન્તની આશાનના :

લગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો આત્મા પણ આવી જ અનાદિકાલીન ઉત્તમતાને ધરનારો હતો. એ જ કારણ છે કે—એ તારકનો આત્મા પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પામ્યો તે પૂર્વે પણ પરોપકારિતા, દેવગુરૂબહુમાનિતા અને ઉચિતક્રિયાશીલતા આદિ ગુણોને ધરનારો હતો. મિથ્યાત્વવાળી દશામાં શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ તેવી ઉત્તમતાને પામે એ જો.

અશક્ય હોત, તો ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો આત્મા પણ તેવી ઉત્તમતાને પામી શકત જ નહિ : પરન્તુ શાસ્ત્રકાર-પરમર્ષિઓ દ્વરમાવે છે કે-દરેક શ્રી તીર્થંકરદેવનો આત્મા સહજ તથાભવ્યત્વાદિ ભાવથી સર્વ કાલને માટે પુરૂષોત્તમ હોય છે. આમ છતાં-‘અન્ય શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માઓ બોધિલાભ પૂર્વે પરાર્થવ્યસનવાળા નહિ હતા’-એવું સૂચવવા સાથે-‘ભગવાન મહાવીર મહારાજ તો સમ્યક્ત્વ પામવા પહેલાં પણ પરાર્થના વ્યસનવાળા હતા’-એમ લખવું, એ તો અનન્તા શ્રી તીર્થંકરદેવોની આશાતના આદિનું મહા ભયંકર પાતક આચરવા જેવું જ ગણાય. કેાઈ પણ તીર્થપતિની મહત્તા, અન્ય તીર્થપતિઓની સ્વભાવ-સિદ્ધ મહત્તાનો અપલાપ થાય-એવી રીતિએ ગાવી, એ વસ્તુતઃ પ્રભુસ્તુતિ નથી, પણ પ્રભુસ્તુતિના નામે જ અનન્તા શ્રી તીર્થંકરદેવોની ઘોર આશાતના કરવા જેવું છે.

શ્રી ‘નયસાર’ તરીકેનો પ્રથમ ભવ

શ્રી તીર્થંકરદેવોના ભવોની ગણના બોધિલાભની પ્રાપ્તિવાળા ભવથી થાય છે. એથી જ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના ચરિત્રની શરૂઆત શ્રી નયસાર તરીકેના એ તારકના ભવથી કરવામાં આવે છે શ્રી નયસારનો જન્મ પૃથ્વીપ્રતિષ્ઠાન નામના ગામમાં થયો હતો. પશ્ચિમ મહાવિદેહના અલંકાર સમા મહાવપ્ર નામના વિજયમાં વિપુલ સમૃદ્ધિવાળી જયંતી નામની નગરી હતી. ત્યાં રાજ્ય શત્રુમર્દનનું રાજ્ય જ્યારે પ્રવર્તતું હતું, ત્યારે પૃથ્વીપ્રતિષ્ઠાન નામનું તે ગામ પણ તેના તાબામાં હતું શત્રુમર્દન રાજ્યએ શ્રી નયસારને તે ગામના ચિન્તક બનાવ્યા હતા. શ્રી નયસાર વિશિષ્ટ આચારોના પાલનમાં તત્પર, ધર્મશાસ્ત્રના શ્રવણથી હેયોપાદેયના જ્ઞાતા, ગામ્ભીર્યાદિ ગુણસમૂહના આવાસ રૂપ, સરલ સ્વભાવના, વિનયશીલ પ્રિયંવદ અને પરોપકારપરાયણ હતા.

૩-જૂઓ તા. ૨૨-૧૦-૩૪નું સાગરાનન્દસૂરિનું સિદ્ધચક્ર : વર્ષ

૩ જનું : અંક ૧ લો : પૃ. ૩.

જે કે-તેમને તથા પ્રકારની સાધુસેવાનો યોગ મળ્યો નહિ હતાં, છતાં પણ તે શ્રી નયસાર અકરણીય કરવા માટે આગસુ, અન્યને પીડા પમાડવાથી વિમુખ, ગુણો મેળવવામાં પ્રયત્નશીલ અને પરાયાં છિદ્રો જોવા માટે ચક્ષુ વિનાના હતા.

આવી ઉત્તમતાને ધરનારા પણ શ્રી નયસારને તેમના વડિલે એકદા વિનયગુણ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. ગુરૂજનના એ ઉપદેશને શ્રી નયસારે જીલ્યો. શ્રી નયસારની એકેએક પ્રવૃત્તિ વિનયમય બની ગઈ. એનું પ્રત્યક્ષ પરિણામ એ આવ્યું કે-શ્રી નયસાર શત્રુમર્દન રાજના અસાધારણ વિશ્વાસનું સ્થાન બની ગયા.

એક વાર શત્રુમર્દન રાજને પ્રાસાદ તથા રથ બનાવવા માટે ઉત્તમ કાળોની જરૂર જણાઈ. રાજને લાગ્યું કે-નયસાર પૂરતી કાળજીથી જરૂરી ઉત્તમ કાળોને તકલીફ વેઠીને પણ લઈ આવશે. આથી રાજએ શ્રી નયસારને બોલાવીને, ઘણાં ગાડાં તથા સંખ્યાબંધ સેવકોની સાથે મહા અટવીમાં જઈ ઉત્તમ અને મજબૂત કાળો લઈ આવવાની આજ્ઞા ફરમાવી.

વિનયશીલ નયસાર પોતાના સ્વામિની આજ્ઞાને માથે ચઢાવી, આવશ્યક સામગ્રીથી સજ્જ બની, વિશિષ્ટ ભાતા સાથે મહા અટવીમાં પહોંચ્યા. એ મહા અટવી હિંસક પશુઓથી પરિપૂર્ણ હતી. શસ્ત્રધારી પણ એકાકી જેમાં ન ફરી શકે, એવી એ ભયંકર હતી. અહીં આવીને શ્રી નયસારે પોતાની સાથે આણેલ માણસોમાંથી તેને લાયક એવા માણસોને સરલ, લાંબા, વિશાલ, સુંદર અને ગોળ સ્કંધવાળાં વૃક્ષોને કાપવા માટે નિયુક્ત કર્યાં. બીજા નોકરોએ રસોઈ આદિની તૈયારી કરી.

આમ કરતાં મધ્યાહ્ન સમય થવા આવ્યો. ભોજનવેળા થયેલી જાણી શ્રી નયસાર જમવા માટે તૈયાર થયા અને તે જ વખતે તેમના સેવકોએ વિચિત્ર રસપ્રધાન રસોઈ લાવીને તેમની પાસે હાજર કરી. મધ્યાહ્ન થઈ જવાથી શ્રી નયસાર ક્ષુધા અને તૃષ્ણાથી આતુર બની ગયા હતા, છતાં વિચાર કરે છે કે-‘અત્યારે અહીં કોઈ અતિથિ આવી જાય તો કેવું સરસ થાય ? તો તો તેમને ભોજન આપીને જ

હું ભોજન કરું.' આવો વિચાર આવતાંની સાથે જ, શ્રી નયસાર થોડુંક ચાલીને દિશાઓનું અવલોકન કરવા લાગ્યા.

શ્રી નયસારની એ ભાવના ફળી. તપસ્વી મુનિવરોને તે દિશા તરફ આવતા શ્રી નયસારે જોયા. એ મુનિવરોનું શરીર પસીનાથી રેખરેખ થઈ ગયું હતું. તેમને અતિશય થાક લાગ્યો હતો. ભૂખ અને તરસથી તેઓ આકુલ-વ્યાકુલ બની ગયા હતા. કપાતાં વૃક્ષોના પતનથી થતા કડકડાટ અવાજને સાંભળી, આટલામાં કોઈ સાર્થે આવાસ કર્યો લાગે છે, એમ માનીને જ તેઓ આ તરફ આવી રહ્યા હતા.

મુનિવરોને જોતાં જ શ્રી નયસાર અત્યંત હર્ષાવેશમાં આવી ગયા અને તરત જ તેમની સામે ગયા. મુનિવરોની દશા જોઈને શ્રી નયસારનું હૈયું કંચણારસથી ઓતપ્રોત બની ગયું. શ્રી નયસારે પૂછ્યું :

‘આવા નિર્જન અને ભયંકર પ્રદેશમાં આપના જેવા પૂજ્યોને કેમ વિચરવું પડ્યું ?’

‘હે ભદ્ર ! અમે નીકળ્યા હતા તો સાર્થની સાથે, પણ રસ્તે એક ગામમાં અમે ભિક્ષા માટે ગયા. ત્યાં ભિક્ષા મળી નહિ અને બીજી તરફ સાર્થ પણ ચાલ્યો ગયો. અમે સાર્થની શોધમાં નીકળ્યા, રસ્તો ભૂલ્યા અને અહીં આ મહા અટવીમાં આવી પહોંચ્યા.’

મુનિવરોના શ્રીમુખે આટલો ખૂલાસો સાંભળતાં તો શ્રી નયસાર લાલ-પીળા થઈ ગયા. તેમનાથી બોલાઈ ગયું :

‘કેટલી નિર્દયતા ? કેવો વિશ્વાસઘાત ? પાપનો ડર જ નહિ ! નરકે જવાની જ અભિલાષા ? જો આવું જ કરવું હતું, તો તે પાપાત્માઓએ આ મહાનુભાવ સાધુઓને સાથે આવવાની પહેલેથી જ ના પાડવી હતી. વિખૂટા પડેલા આ મુનિવરોને સિંહાદિકનો ઉપદ્રવ થયો હોત તો શું થાત ?’

પોતાનો કોપ વ્યક્ત કરીને શ્રી નયસારે મુનિવરોને પ્રાર્થના કરી કે-‘ખેર, એવા પાપિઓની વાતથી સર્વું. મારા પુણ્યે જ આપ

મારા અતિથિ થયા છે. કૃપા કરીને આપ મારા આવાસે પધારો.’

શ્રી નયસારની આ વિનંતિથી પ્રત્યક્ષ ધર્મનિધાન સમા, ધીર અને યુગપ્રમાણ ભૂમિમાં દૃષ્ટિને સ્થાપન કરતા મુનિવરે શ્રી નયસારના આવાસમાં પધાર્યા. પુણ્યસંગે ઉત્પન્ન થયેલ સ્નેહને લીધે વૃદ્ધિ પામેલ તીવ્ર શ્રદ્ધાથી શ્રી નયસારે તે મુનિવરેને વિનિર્વૃત્ત આહારપાણીથી પ્રતિલબ્ધ્યા. મુનિવરેએ પણ ખૂબ થકિલા આદિ હાવા છતાં, પોતાના ઉત્તમ આચારો મુજબની ક્રિયા કર્યા પછી જ આહારપાણી વાપર્યા.

શ્રી નયસારના હૈયામાં તો હર્ષ સમાતો નથી. આગ ઉત્તમ કાટિના અતિથિની લક્ષિતો લાભ મળવાથી શ્રી નયસાર પોતાને કૃતાર્થ માને છે. પ્રશસ્ત આનન્દસરમાં ઝીલતા શ્રી નયસાર ભોજન કરીને તરત જ તે મુનિવરેની પાસે આવે છે. નમસ્કાર પૂર્વક વિનંતિ કરે છે કે- ‘ભગવન્! મારી સાથે પધારો. હું આપને નગરનો માર્ગ બતાવું.’

મુનિવરે શ્રી નયસારની સાથે ચાલ્યા. શ્રી નયસાર હજી બોધિને પામ્યા નથી, છતાં કેટલી ઉત્તમતા ધરાવે છે? પુરૂષોત્તમપણાના સૂચક પરાર્થવ્યસનિતા આદિ ગુણોનો અહીં સાક્ષાત્કાર થઈ રહ્યો છે. પરોપકાર, ઉચિત ક્રિયા અને દેવ-ગુરુનું બહુમાન અદિ ગુણો સામગ્રીના પ્રમાણમાં કાર્ય રૂપે પ્રગટ્યા વિના રહે જ નહિ, એવું આમાંથી પણ સૂચન મળે છે. શ્રી નયસારની કાર્યવાહી જોઈને તે મુનિવરેમાં જ એક મુનિવર ધર્મકથા-લઙ્કિધસંપન્ન હતા, તેમને લાગ્યું કે- ‘આને ધર્મ ધમાડવાનો આ સરસ યોગ છે. અવશ્ય આ સદ્ધર્મમાં જોડવા લાયક છે.’ આથી તેમણે શ્રી નયસાર પાસે પોતાની ધર્મોપદેશ દેવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. શ્રી નયસારે કહ્યું-

‘ભગવન્! આપ આવી આશંકા કેમ લાવો છો? આપની આગા શિર સાટે પણ સ્વીકારવાને હું તૈયાર છું.’

મુનિવરે શ્રી નયસારને મિથ્યાત્વની ભયંકરતા અને સમ્યક્ત્વની સુન્દરતા સમજાવીને, સમ્યક્ત્વને આદરપૂર્વક સ્વીકાર કરવાનું કહ્યું.

શ્રી નયસારને એમ થઈ ગયું કે—‘ ગુરૂમહારાજની કેટલી અસીમ કૃપા છે? મારા જેવા નાલાયકને તે આવો ઉપદેશ હોય?’ આથી શ્રી નયસારે ભક્તિભર હૈયે પોતાનું લલાટ નમાવી, હાથ જોડીને કહ્યું કે—

‘ ભગવન્! સાક્ષાત્ પશુ સમાન, અત્યન્ત અયોગ્ય, બુદ્ધિહીન અને નિરંતર પાપકર્મમાં આસક્ત એવા પણ મને આપ આવો ઉપદેશ કેમ આપો છો?’

‘ ભદ્ર! તું એમ ન બોલ! અત્યારે કેટલાંક પ્રત્યક્ષ લક્ષણોથી તારામાં સંપૂર્ણ યોગ્યતા છે એમ જણાઈ આવે છે. નહિ તો આવી ભયંકર અટવીમાં અમે તારા જેવામાં ક્યાંથી આવીએ? અને કદાચ જેવામાં આવીએ તોય તને અમને જેવાથી જે પ્રમોદ થયો તે ક્યાંથી થાય? એ પછીથી પણ પોતાના માટે આવેલ ભોજનનું અમને દાન દેવાની તને બુદ્ધિ થઈ તે કેમ થાય? પુણ્યહીનોના દષ્ટિપથમાં તો અમારા જેવા અતિથિઓ આવેય નહિ અને તેમને આવો ભક્તિભાવ પણ કદી જ ઉત્પન્ન થાય નહિ. આવા પ્રકારની સામગ્રી તો ભારે પુણ્યના પ્રભાવે મોક્ષલક્ષ્મીને ઈચ્છનારા મનુષ્યોને જ નિશ્ચયથી ધટી શકે. આર્યક્ષેત્ર, કલંકરહિત ઉત્તમ કુલ અને મનુષ્યજન્મ તેમજ અનુપમ રૂપ, શેગરહિત શરીર, સંપૂર્ણ આયુષ્ય, સમસ્ત કળાઓમાં કુશળતા અને સાધુઓનો યોગ—આ બધી જ સામગ્રી તને પુણ્યના પ્રકર્ષથી પ્રાપ્ત થઈ છે. અનુપમ મોક્ષસુખ રૂપ ફળ આપવાને આ સમર્થ છે, માટે પૂર્વે નહિ પમાએલા એવા શ્રી જિનકથિત ધર્મને તું સ્વીકાર કર!’

મુનિવરના શ્રીમુખેથી આ વિગેરે સાંભળતાં, શ્રી નયસારમાં તીવ્ર સંવેગ ઉત્પન્ન થયો. આંખોમાં આનન્દનાં આંસુઓ ઉભરાયાં. વસુધાતલને મસ્તક સ્પર્શે એ રીતિએ નમસ્કાર કરતાં શ્રી નયસારે કહ્યું કે—

‘ હે ભગવન્! આપ તો સમસ્ત પ્રાણિઓને તારવાને તત્પર એવા નિષ્કારણુવત્સલ છો. હવે ભવવિરક્ત થયેલા મારામાં આપ સમ્યક્ત્વનું આરોપણ કરો!’

ગુરૂમહારાજને પણ શ્રી જિનકથિત નીતિથી યોગ્યતાગુણ અને ચિત્તનેા ઉત્સાહ પ્રમુખ પ્રધાન શુકનો જોધને ળસમ્યક્ત્વનું આરોપણ કર્યું. પછી કહ્યું કે-‘ ભદ્ર! શંકાદિ દોષોથી રહિતપણે તારે આનું પાલન કરવું : કારણ કે-આ સમ્યક્ત્વ નિર્વાણલક્ષ્મીનું કારણ છે. તું ધન્ય છે કે-સેકડો દુઃખોથી રૌદ્ર એવા આ ભવસમુદ્રને તરવા માટે નાવ સમાન શ્રી જિનધર્મને તું પામ્યો. અનન્ત જીવોએ આનું સદા પાલન કરતાં આના પ્રભાવથી દુઃખોને જલાંજલિ દીધી છે. આથી હે ભદ્ર! સ્વભાવે ક્ષણભંગુર એવા સંસારના સુખ નિમિત્તે કાઈ વાર પણ તું આ ધર્મમાં પ્રભાદ કરીશ નહિ.’

શ્રી નયસાર તો આ સાંભળતાં વધુ હર્ષ પામ્યા. એમને લાગ્યું કે-‘ ગુરૂમહારાજે મારા ઉપર અનુપમ ઉપકાર કર્યો.’ આથી તેમણે ગુરૂમહારાજને પોતાના ધન, રત્ન અને ભવન આદિનેા સ્વીકાર કરવાની પ્રાર્થના કરી. શ્રી નયસારે એમ પણ કહ્યું કે-‘ એટલું આપવાથી પણ શું? આ મારો જીવ પણ આપને આધીન છે.’

૪-શ્રી તીર્થંકરદેવોના પ્રથમ સમ્યક્ત્વને પણ વરખોધિ કહેવાય છે. સાગરાનન્દસૂરિ જો કે-અત્યારે એનો ધનિકાર કરી અનેક લોચા ઉભા કરે છે, પરન્તુ પોતાના સિદ્ધચક્રના ત્રીજા વર્ષના પહેલા અંકના બીજા પાને તેમણે જ લખ્યું છે કે-

“ જો કે સામાન્ય રીતે બીજા તીર્થંકર નહિ થવાવાળા જીવોના સમ્યક્ત્વ કરતાં તીર્થંકર થવાવાળા જીવોનું સમ્યક્ત્વ શ્રેષ્ઠ ગણાય જ છે, પણ ઉપર જણાવેલી અપેક્ષાએ પણ તે નયસારના ભવના સમ્યક્ત્વને શ્રેષ્ઠ સમ્યક્ત્વ ગણી વરખોધિ તરીકે ગણાય...”

“સ્વયંસંબુદ્ધેભ્યઃ” પદને અંગે શ્રી લલિતવિસ્તરામાં જણાવેલું છે કે-

“ સ્વયંસંબુદ્ધેભ્યઃ ” તથામવ્યત્વાદિસામગ્રીપરિપાકતઃ પ્રથમસમ્બોધેડપિ સ્વ-યોગ્યતાપ્રાધાન્યાત્ ત્રલોક્યાધિપત્યકારણાચિન્ત્યપ્રભાવતીર્થંકરનામકર્મેયોગે ચાપ-રોપદેશેન સ્વયં-આત્મનૈવ સમ્યગ્વરબોધિપ્રાપ્ત્યા બુદ્ધા મિથ્યાત્વનિદ્રાપગમસમ્બોધેન સ્વયંસંબુદ્ધા.....

ગુરુમહારાજ કહે છે કે-‘ તમે આવું કહ્યું તે સારું જ કર્યું. ખરે-ખર, સમ્યક્ત્વદાયક ગુરુનો ઉપકાર એવો અનુપમ છે કે-ધણા ભવો સુધી હજારો કે કોડો ઉપકારો કરવામાં આવે, તોય તેનો બદલો વળી શકે નહિ. પરંતુ તમે આ ધર્મકર્મમાં નિરન્તર ઉદ્યમ કરનારા બનો, એથી પરમાર્થથી તો તમે અમને સઘળું જ આપી ચૂક્યા છો. ’

માર્ગમાં વૃક્ષની નીચે બેસીને આ પ્રકારનો ઉપદેશ આપ્યા પછીથી, મુનિવરોએ શ્રી નયસારને કહ્યું કે-‘ હે ભદ્ર ! હવે અમને આગળ જવાની અનુસા આપો ! ’

આ સાંભળતાં ગુરુદર્શનના વિરહની અસહ્ય પીડા શ્રી નયસારે અનુભવી : પણ બીજો ઉપાય નહિ હતો, એટલે દૂર સુધી શ્રી નયસાર મુનિવરોની સાથે ગયા અને માર્ગ દેખાડી પાછા ફર્યા.

બોધિમેદોડપિ તીર્થકરાતીર્થકરયોન્યાય્ય એવ.....

મગવદ્બોધિલામો હિ પરમ્પરયા મગવદ્ભાવનિવર્તનસ્વમાવો.....

વળી પ્રથમ સમ્યક્ત્વની વાત છે જેમાં તેને અંગે પંજીકાકાર મહાત્મા પણ સ્પષ્ટ ફરમાવે છે કે-

“ વરબોધિપ્રાપ્ત્યુક્તમ્ । ”

આ વિગેરે વસ્તુઓ યથાર્થ રૂપે વિવેકપૂર્વક વિચારવામાં આવે તો, શ્રી તીર્થકરદેવોના પ્રથમ સમ્યક્ત્વને પણ વરબોધિ તરીકે માનવામાં અડચણ લાગે તેમ નથી. સાગરાનન્દસૂરિ તો દુરાગ્રહથી બાનભૂલા-પણું બતાવી રહ્યા છે : બાકી શ્રી લલિતવિસ્તરાની છપાએલી પ્રતમાં તેમણે જ નોંધ કરેલી છે કે-

“ અત્રાપિ સ્વયોગ્યતાપ્રકર્ષવશાદેવ તેષાં તથાવિધસર્વોત્તમબોધિલામે ભવતીતિ પ્રથમસમ્બોધોડપિ તેષાં સ્વહેતુજઃ સર્વપ્રથમસમ્બોધોત્તમો ભવતીતિ । ”

અત્રે એ વાત પણ યાદ રાખવી જોઈએ કે-શ્રી તીર્થકરદેવના આત્માઓનો બોધિલાલ અન્યના ઉપદેશ યોગે થયો હોય તો પણ, તેમાં તે તારકના આત્માઓની યોગ્યતાની જ પ્રધાનતા ગણાય છે.

પાછા ફરતાં માર્ગમાં પણ શ્રી નયસાર ગુરૂવચનને ભાવતા હતા અને ભવભયને ચિન્તવતા હતા.

આ રીતિએ પોતાના આવાસે પાછા ફરીને શ્રી નયસારે રાજાની આજ્ઞા મુજબનું પોતાનું કાર્ય પતાવી લીધું. સારા કાષ્ઠનાં ગાડાં ભરીને નોકરવર્ગ સાથે શ્રી નયસાર પોતાના સ્થાને આવ્યા અને તે કાષ્ઠે રાજાને મોકલી આપ્યાં.

હવે તો શ્રી નયસારના જીવનમાં અજબ જેવો પલ્લો આવી ગયો હતો. ત્યારથી તેઓ પ્રતિદિન શ્રી જિનધર્મને અભ્યાસ કરતા હતા અને જીવ, અજીવ આદિ નવ તત્ત્વોને ચિન્તવતા હતા. જીવ-દ્યાનું પાલન, મુનિજનોની ભક્તિ અને સાધર્મિકોનું બહુમાન કરવામાં શ્રી નયસાર કુશલ બન્યા હતા. અત્યંત આદરપૂર્વક શ્રી જિન-શાસનનો મહિમા વધારવાના કર્તવ્યને પણ તેઓ ચૂક્યા નથી.

શ્રી નયસારનું મૃત્યુ પણ સમાધિમય હતું. તેઓ અન્તિમ આરાધનાથી વંચિત નહોતા રહ્યા. શ્રી અરિહંત આદિ પાંચના નમસ્કારનું સ્મરણ કરતાં કરતાં જ શ્રી નયસાર કોઈ તથાપ્રકારના કારણને પામી મૃત્યુને પામ્યા હતા.^૫

૫-શ્રી નયસારના સંબંધમાં આટલી બધી, અરે-આનાથીય વધુ વિગતો પ્રાપ્ત થતી હોવા છતાં પણ, સાગરાનન્દસૂરિએ તેમના સિદ્ધ-ચક્રના ત્રીજા વર્ષના પહેલા અંકના પાંચમા પાને લખ્યું છે કે-

“જો કે નયસારની જિંદગીના બીજા વૃત્તાંતે કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં ઉલ્લેખિત થએલા જોવામાં આવતા નથી, છતાં તલાટીપણામાં બાળવાના લોકમાં માટે જંગલમાં મધ્યાહ્ન વખતે નિવાસ કરવાનું કહેલું એકજ વર્ણન ચોખાની ભરેલી હાંલ્લીમાંથી બે દાણા ચાંપવાથી જેમ આખી હાંલ્લીની સ્થિતિ માલમ પડે તેમ આ એક બાળવાનાં લોકમાં જેવી ચીજને માટે આપેલું વર્ણન તેમની સ્વાભાવિક જિંદગીનો ચિતાર આપવા માટે બસ છે.”

શ્રી ‘ મરીચિ ’ તરીકેના ત્રીજા ભવમાં

સમાધિ-મરણને પામેલા શ્રી નયસારને જીવ ત્યાંથી સૌધર્મ દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંનું પદ્યોપમ પ્રમાણ આયુષ્ય ભોગવીને, ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવને એ જીવ શ્રી ભરત રાજાની વામાદેવી નામની બાર્યાની કુક્ષિમાં આવ્યો. એ આગમન શ્રેષ્ઠ સ્વપ્નથી સૂચિત હતું. શુભ મુહૂર્તે એમનો જન્મ થયો. ઉત્તમ તેજને વિસ્તારનાર તે પુત્રપણે જન્મતાં, તેમનું ‘મરીચિ’ એવું નામ સ્થાપવામાં આવ્યું.

સાગરાનન્દસૂરિનું આ લખાણ બારેબાર અસત્યથી ભરેલું છે, કોષ્ટ પણ શાસ્ત્રના વૃત્તાન્તને અનુકૂળ નથી જ, છતાં ખૂબી તો એ પણ છે કે-તેઓ-‘કોષ્ટ પણ શાસ્ત્રમાં...નથી’-આવું લખવાની ધૂષ્ટતા કરી શક્યા છે. આ તેમના મિથ્યાભિમાનનો જ પ્રતાપ છે. મિથ્યાત્વનો કારમો ઉદય તેમને પીડી રહ્યો હોય, તેમ તેમણે શ્રી નયસારને અંગે સંખ્યાબંધ જુઠી બાજતો તથા શાસ્ત્રવિરુદ્ધ કલ્પનાઓ આલેખી છે.

૬-આને અંગે પણ સાગરાનન્દસૂરિએ મહત્વની ભૂલ કરી છે. સાગરાનન્દસૂરિ તેમના સિદ્ધચક્રના વ. ૩, અં. ૭, પૃ. ૧૪૭ માં લખે છે કે-

“ જો કે અનુષ્ણુ છતાં પ્રકાશ કરવારૂપ કાર્ય ઉદ્યોત નામકર્મને લીધે હોય છે અને તે નામકર્મ કેવળ સૂર્યના વિમાનપણે પરિણમેલા માત્ર પૃથ્વીકાયિક જીવોને જ હોય છે.”

વસ્તુતઃ સૂર્યના વિમાનપણે પરિણમેલા પૃથ્વીકાયિક જીવોને જ આતપ નામકર્મ હોય છે, જ્યારે ઉદ્યોત નામકર્મ તો યતિના વૈક્રિય શરીર આદિ અનેકને હોઈ શકે છે. જૂઓ પ્રથમ કર્મગ્રન્થ-ગાથા ૪૫ અને ૪૬.

“ રવિચંદ્રે ડ જિઅંગં, તાવજુઅં આયવાડ ન ડ જલણે ।

જમુસિણફાસસ્સ તહિં, લોહિઅવણ્ણસ્સ ડડડત્તિ ॥ ૪૫ ॥ ”

“ અણુસિણપયાસરૂવં, જિઅંગમુજ્જોઅપ્પ ઇહુજ્જોઆ ।

જયિદેવુત્તરવિક્કિય-જોહસખજ્જોઅમાહવ્વ ॥ ૪૬ ॥ ”

શ્રી ભરત, એ શ્રી ઋષભદેવના પુત્ર હતા. ભગવાન શ્રી ઋષભ-
દેવસ્વામિજી દીક્ષિત બની ચૂક્યા હતા. ઉત્કટ સંયમસાધનામાં લીન
બનેલા પ્રભુએ એક હજાર વર્ષ પર્યન્ત છદ્મસ્થપણે વિહાર કર્યો. એ
એક હજાર વર્ષમાં આવેલા પ્રમાદના કાળને એકત્ર કરતાં માત્ર એક
અહોરાત્ર જોટલો જ પ્રમાદકાળ થાય. આમ અપ્રમત્તપણે વિચરતા
ભગવાન ક્રા. વ. ૧૧ ના દિને કેવલજ્ઞાન પામ્યા. પ્રભુના આગમનને
જણાવવા માટે શ્રી ભરતે નિયુક્ત કરેલા પુરૂષો, કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિના
સમાચાર આપવા આવ્યા. વળી એ જ વખતે આયુધશાળામાં ચક્રરત્ન
પ્રગટતાં, તેના સમાચાર આપવા માટે અન્ય નોકરો પણ આવ્યા.
આમ બન્નેય સમાચારો આપનારા સમકાળે આવતાં, તેમના વૃત્તાન્તને
સાંભળીને શ્રી ભરતે વિચાર્યું કે-

‘ ચક્રરત્ન તો માત્ર આ લોક સંખંધી તુચ્છ સુખ સંપાદન કરવામાં
સાધનભૂત છે અને ભગવંતનું જ્ઞાન તો ઉભય લોકના અનુપમ સુખને
સંપાદન કરવામાં કારણભૂત છે. ’

આવો વિચાર કરીને શ્રી ભરત ભારે પ્રમોદપૂર્વક પ્રભુના કેવલ-
જ્ઞાનનો મહિમા કરવા નીકળ્યા. શ્રી મરીચિ પણ સાથે જ હતા.

૭શ્રી મરીચિએ શ્રી આદિનાથ ભગવન્તના પ્રથમ સમવસરણુની
ઋદ્ધિને જોઈ અને ભૂત, ભાવિ તથા વર્તમાન વસ્તુસમૂહમાં સંદેહ રૂપ

૭-સાગરાનન્દસુરિએ આ શ્રી મરીચિના ભવને અંગે બીજી પણ
કેટલીક મિથ્યા પ્રરૂપણા કરેલી છે. પહેલી વાત તો એ છે કે-શ્રી મરીચિ
દીક્ષિત થયા ત્યારે શ્રી ભરત ચક્રવર્તીપણાને પામ્યા જ નહોતા.
મરીચિ દીક્ષિત બન્યા બાદ જ શ્રી ભરતે છ ખંડની સાધના કરી છે.
આમ છતાં સાગરાનન્દસુરિ પોતાના સિદ્ધચક્રના ત્રીજા વર્ષના સાતમા
અંકના ૧૪૮ મા પાને લખે છે કે-

“ મરીચિ નામવાળા કુંવરને, પોતાના પિતાની ઋદ્ધિનો ભોગ-
વટો અવ્યાયાધપણે હોવાથી તે કુંવરને પણ પિતાનું ચક્રવર્તીપણું

અગ્નિને શાન્ત કરનાર અમૃતધારા સમી પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળી : એથી શ્રી મરીચિને જીવિતની ચંચલતા સમજાઈ : કમલાક્ષીઓનાં સંયોગ-સુખોને તેઓ વિકાસ પામેલ મોટી વિષલતા સમાન માનતા થયા :

હોવાથી ચક્રવર્તીઋદ્ધિના ભોક્તા કહેવામાં અડચણ જણાતી નથી. શાસ્ત્રોમાં સંભળાય છે કે સગર ચક્રવર્તીના ભગીરથ વિગેરે પુત્રોએ ચક્રવર્તીના દંડ, રત્નાદિનો ઉપયોગ યથેચ્છપણે કરેલો છે, તેજ પ્રમાણે ભરત ચક્રવર્તીના મરીચિ વિગેરે પુત્રો પણ સેનાની રત્ન, જેમ અશ્વરત્ન વિગેરેનો ઉપયોગ કરે છે તેવી રીતે યથેચ્છપણે ઉપયોગ કરનારો હોઈ મરીચિકુમાર ચક્રવર્તીઋદ્ધિનો યથાર્થ ભોક્તા ગણાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી. ”

આ ઉપરથી વાંચકો સમજી શકશે કે-ત્યાં ચક્રવર્તી તરીકેની ઋદ્ધિ પ્રગટી નથી, ત્યાં તેમના પુત્રને તે ઋદ્ધિનો ભોગવટો હોવાનું પ્રરૂપવું-એ સાગરાનન્દસૂરિનો કેવળ મિથ્યાવાદ જ છે.

હવે બીજી વાતએ છે કે-એ જ ફકરામાં સાગરાનન્દસૂરિ આગળ લખતાં જણાવે છે કે-

“ એ હિસાબે ચૌદ રત્ન, નવ નિધાન અને છ ખંડની ઋદ્ધિનો ભોગ લઈ શકનાર એવો મરીચિકુમાર.....”

આવું લખી મારતાં સાગરાનન્દસૂરિ એટલું પણ ભૂલી જાય છે કે-ચાદ રત્નોમાં એક સ્ત્રી રત્ન પણ ગણાય છે અને તેય માતા રૂપ હોઈ પુત્રના ભોગવટાની કલ્પના કરવી, એ કેટલો કારમો સ્વચ્છન્દ છે ?

હવે આ પ્રસંગને લગતી સાગરાનન્દસૂરિએ લખેલી ત્રીજી મિથ્યા વાત પણ જોઈએ. પોતાના સિદ્ધચક્રના બીજા વર્ણના એકવીસમા અંકના ૪૬૨ મા પાના ઉપર સાગરાનન્દસૂરિ લખે છે કે-

“ ભગવાન્ મહાવીરનો ભવ જે મરીચિ, તેમાં જે દીક્ષિત થએલા છે, પ્રતિબોધ પામેલા છે, તે સંસારની અસારતાના જ્ઞાનથી નહિ, ત્યાગના સુન્દરપણાને લીધે નહિ, પણ શ્રી ઋષભદેવજીના

અને રનેહ-સંબંધની ક્ષણભંગુરતા પણ જાણી શક્યા : આવી રીતિએ સદ્ધર્મના પરિણામ અત્યંત વૃદ્ધિ પામતાં શ્રી મરીચિએ પોતાના પિતામહ પાસે ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

ભગવન્તના આ પ્રથમ સમવસરણમાં બીજી પણ દીક્ષાએ આદિ થયેલ છે, પણ તેવી તો ઘણીય વાતો આમાં લીધી નથી.

હવે શ્રી મરીચિમુનિ, સમ્યક્પ્રકારે શ્રમણધર્મને આદરતા પ્રભુની સાથે વિહરવા લાગ્યા. દશ પ્રકારની આવશ્યક સામાયારી પાળતાં, સિદ્ધાન્તમાં દર્શાવેલ સંયમકરણમાં પરાયણ બનીને, સંસારની અસાર-તાને ભાવતાં અને અઢાર પ્રકારના બ્રહ્મચર્યને આચરતાં શ્રી મરીચિ-મુનિએ ઘણાં વર્ષો વ્યતીત કર્યાં.

તીર્થંકરપણાની ઋદ્ધિ દેખીને જ, ઋદ્ધિની અપેક્ષાએ જે ત્યાગી થનારો છે, એના ત્યાગને દ્રવ્યત્યાગ કહેવો કે નહિ ?”

સાગરાનન્દસૂરિનું આ પણ એક ભયંકર જુઠાણું જ છે. શ્રી મરીચિના ત્યાગને અંગે પરમ ઉપકારી, કલિકાલસર્વજ્ઞ, આચાર્યભગવાન શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ શ્રી ત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરૂષચરિત્રના દશમા પર્વના પહેલા સર્ગમાં સાફ સાફ ફરમાવે છે કે—

“ મહિમાનં પ્રભોઃ પ્રેક્ષ્ય, ક્રિયમાણં ચ નાકિમિઃ ।

ધમ ચાકર્ણ્ય સમ્યક્ત્વ-લબ્ધધીર્વ્રતમાદદે ॥ ૨૯ ॥ ”

પરમ ઉપકારી શ્રી ગુણચન્દ્ર ગણિવર પણ પોતાના રચેલા પ્રાકૃત મહાવીરચરિત્રમાં ફરમાવે છે કે—

અજ્ઞયા ય સો મિરિઈ કુમારો ભગવઓ આદિતિથગરસ્સ અસોગપુષ્પલુટ્ટિ-પમુહં ચ પાડિહેરવિમૂઢં ચઝલ્લિદેવનિકાણ કીરમાર્ણિ દટ્ટણ તીઆણાગયપડુપ્પણ-વત્થુસત્થવિત્થરગયસંદેહસંદોદહણપસમણેક્કપીઝસદ્ધારાણુગારિણિં ધમ્મદેસણં નિસા-મિઝણ ય કરિકલહકજ્જતાલતરલમવલોઈઝણ જિવિયં ઉવ્વેલિરમહલ્લવિસપેલ્લીસ-રિત્થં નિચ્છિઝણ કુવલયચ્છિસંજોગસમુબ્ભવસુહં અચંદતડિદંડમંગુરં જાણિઝણ પળ-જ્જણપેમપ્પબંધં પરુદ્ધગાઠસદ્ધમ્મપરિણામો મહાવિમૂઢે પિયામહસ્સ પાસે પવ્વહોત્તિ ।

એકદા ઉનાળામાં અગ્નિની જ્વાલા સમાન વિકરાળ સૂર્યનાં કિરણો તપતાં, દૃઢ ચારિત્રાવરણીય કર્મના દોષથી શ્રી મરીચિમુનિનું હૃદય મલિન બન્યું. ગરમ પવન, પસીનો અને નહિ નહાવાના યોગે પણ પ્રસરતો મલ સહવો તેમને અતિશય આકરો લાગ્યો. મોહપિશાચે શ્રી મરીચિમુનિને પરાસ્ત કર્યાં.

આમ સંયમમાં શિથિલ થયેલા શ્રી મરીચિમુનિએ ‘શું કરવું?’— એ વિષે બહુ બહુ વિચારો કર્યાં. ઘેર પાછા જવું, એ એમને સલામત લાગ્યું નહિ. ‘ઘેર પાછા જવું એ તો મારા માટે સર્વથા અયુક્ત છે’—એમ એમને લાગ્યું. સંયમપાલન અશક્ય બન્યું અને ઘેર જવું નહિ એવો નિર્ણય કર્યો, એટલે તેઓ કોઈ અનુકૂળ ઉપાય શોધવા લાગ્યા.

આખર તેમણે ત્રિદંડી વેષ કલ્પ્યો. પોતે મન, વચન અને કાયાના ત્રિદંડથી જીતાએલા હોઈને, તેના ચિન્હ રૂપ ત્રિદંડ રાખવાનો નિર્ણય કર્યો. એ જ રીતિએ જૂદી જૂદી દષ્ટિએ માથે શિખા રાખવાનો, સુવર્ણમુદ્રિકા રાખવાનો, ચન્દનાદિક રાખવાનો, જત્ર તથા ઉપાનહ રાખવાનો, રંગેલાં વસ્ત્રો રાખવાનો અને પરિમીત જલથી સ્નાન કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

આ બધી કલ્પના શ્રી મરીચિમુનિએ પોતાની અસંયમશીલતાને આંખ સામે રાખીને જ કરી છે. સંયમ પ્રત્યે તેમના હૈયામાં લેશ પણ દુર્ભાવ પ્રગટ્યો નથી. પ્રભુમાર્ગ પ્રત્યેનો તેમનો અવિહંગ રાગ કાયમ જ છે. ‘આ યતિધર્મ અત્યન્ત અપ્રમત અને મહા સત્ત્વશાલીને જ આદરવા યોગ્ય છે અને હું તો દુર્દાન્ત ગર્દભ સમાન છું.’—એવી તેમની માન્યતામાં પરિવર્તન આવ્યું નથી.

આ જ કારણે પોતાની કલ્પના મુજબનો ત્રિદંડી વેષ ધરવા છતાં પણ તેઓ પ્રભુની સાથે ફરતા હતા અને સૂત્રાર્થના જાણ તથા તત્ત્વોપદેશ આપવાને સમર્થ હોવાથી, જે કોઈ તેમને ધર્મ પૂછવા આવતા, તેમને તેઓ શ્રી જિનાશાનુસારી જ ઉપદેશ આપતા હતા. મુનિઓના આચારોનું પણ તેઓ યથાર્થ વર્ણન કરતા હતા અને—‘જો અખંડ

મોક્ષસુખને તમે વાંછતા હો, તો તમે શ્રી જિનપ્રણીત યતિધર્મને બરાબર આચરો. '—એમ ફરમાવતા હતા.

તેમના મુખેથી ઉત્તમ યતિધર્મના આચારોને સાંભળતાં, લોકો એમ પણ પૂછતા હતા કે—'જો એવા પ્રકારનો ચારિત્રધર્મ છે, તો તમે છત્ર પ્રમુખ ઉપકરણો શા માટે રાખો છો ? શિરલોચાદિકને બરાબર કેમ આચરતા નથી ?'

એ વખતે મરીચિ કહેતા કે—'મારી બુદ્ધિ સંસારને વશ છે. મોહ રૂપ મહામદ્દે મને જીતી લીધો છે. ઉચ્છ્રંખલ કષાયો રૂપ દુર્જનોથી હું સ્ખલિત થયો છું. દુર્દાન્ત ઇન્દ્રિયો રૂપ ચોરોએ માંડે પ્રશમધન લુંટી લીધું છે. દુર્ગતિ રૂપ રાક્ષસી મને સાદર જોઈ રહી છે. આથી તમે મારા ગુણ-દોષનું અવલોકન કરવાનું રહેવા દો અને નીચ માણસે લાવેલા મહામણિની જેમ મારાથી કહેવાએલા મુનિ-ધર્મને સ્વીકાર કરી કૃતાર્થ થાઓ !'

આવો સુન્દર ખૂલાસો નિર્દેશપણે કરવો, એ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ વિના શક્ય નથી. આ રીતિના મરીચિના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામીને અનેક આત્માઓ શ્રમણદીક્ષા સ્વીકારવાને તત્પર બની મરીચિની પાસે આવતા. મરીચિ પણ તેમને શિષ્યભાવે ઉપસ્થિત થએલા જાણીને, પ્રભુની પાસે મોકલી આપતા.

એક વાર સમવસરણુમાં વિરાજમાન શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને શ્રી ભરત ચક્રવર્તિએ પૂછ્યું કે—'હે ભગવન્ ! આ પર્વદામાં એવો કોઈ લબ્ધજન છે, કે જે આ ભરતક્ષેત્રમાં આ ચોવીસીમાં તીર્થંકર થનાર હોય ?'

એ વખતે કુલિંગયુક્ત મરીચિને બતાવતાં ભગવાને કહ્યું કે—
'આ તારો પુત્ર મરીચિ આ ચોવીસીમાં ચરમ તીર્થર્પાત થશે. વળી એ તે પહેલાં ભરતાર્ધનો સ્વામી ત્રિપૃષ્ઠ નામે વાસુદેવ થશે અને મહાવિદેહમાં પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી પણ થશે.'

શ્રી ભરત ચક્રવર્તી આ સાંભળીને અત્યન્ત હર્ષ પામ્યા. તેમને થયું કે-મરીચિનો આત્મા કોઈ અનુપમ કોટિનો છે. આમ તો મરીચિમુનિએ યતિધર્મનો ત્યાગ કરેલો અને કુલિંગ સ્વીકારેલું, એટલે પરમ શ્રાવક શ્રી ભરત ચક્રવર્તી તેમને વન્દન કરતા નહિ : પણ તેમને ભાવિ તીર્થંકર જાણીને વન્દન કરવાનું મન થઈ ગયું.

પ્રભુની અનુચ્છા લઈને શ્રી ભરત ચક્રવર્તી ત્યાં આવ્યા, કે જ્યાં મરીચિ પરિવ્રાજક બેઠા હતા. ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને શ્રી ભરત ચક્રવર્તીએ તેમને વન્દન કર્યું, પ્રભુએ કહેલી હકીકત જણાવી અને તેમના અહોભાગ્યની ભૂરિ ભૂરિ પ્રશંસા કરી. સાથે ખૂલાસો કરી દેવાને પણ એ પરમ વિવેકી શ્રી ભરત ચક્રવર્તી ચૂક્યા નહિ. તેઓએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું કે-‘ હું કોઈ તમારા આ પરિવ્રાજકપણાને નમતો નથી. હું તો તમે ભવિષ્યમાં તીર્થંકર થવાના છો, એથી જ તમને વંદન કરું છું. ’

આ પ્રસંગે મરીચિમાં ભારે કુલમદ ઉત્પન્ન કરી દીધો. પોતે સંયમથી પતિત થયેલા છે અને સંયમથી પતિત થવાના થોગે જીવને કેવા અનર્થોના ભોગ થવું પડે છે એ જાણે છે : આ સ્થિતિમાં જ્યારે એમ નિશ્ચિતપણે માલૂમ પડે કે-‘ હું ભવિષ્યમાં વાસુદેવ પણ થઈશ, ચક્રવર્તી પણ થઈશ અને અન્તે તીર્થંકર પણ થઈશ. ’-ત્યારે હર્ષાંતિરેક થવો એ સ્વાભાવિક છે. ‘ મારા પિતામહ પ્રથમ તીર્થપતિ છે, મારા પિતા પ્રથમ ચક્રવર્તી છે અને હું પહેલો વાસુદેવ થઈશ : આવું ઉત્તમ કુલ કોનું હોઈ શકે ? ’-આવો વિચાર આવવો એય સ્વાભાવિક છે. આમ છતાં, આવો કુલમદ પણ આત્માને હાનિ જ પહોંચાડનારો છે. મરીચિ તો ત્રિપદી વગાડીને નાચવું તથા ભુજસફાટ કરવો આદિ પણ અભિમાનથી કરી ચૂક્યા છે. વિવેકને તજી, લજ્જાને વિસારી, ઉન્માદને આધીન બન્યા વિના આવો હર્ષાંતિરેક અને આવો કુલમદ આવે એ શક્ય નથી. આ કુલમદના પ્રતાપે મરીચિએ દૃઢ નીચ ગોત્રકર્મ બાંધી લીધું.

આ પછી કેટલાક કાળે ભગવાન શ્રી ઋષભદેવસ્વામિજી નિર્વાણ

પામ્યા. તે પછી પણ મરીયિ તો ભગવાનના સાધુઓની સાથે જ વિચરતા. પોતાની પાસે જે કોઈ ધર્મ સાંભળવાને આવતા, તેમને મરીયિ શ્રી જિનકથિત ધર્મને જ ઉપદેશ આપતા અને પ્રતિબોધ પામીને જે કોઈ દીક્ષા લેવાને તૈયાર થતા, તેમને તેઓ ભગવન્તના સાધુઓની પાસે જ મોકલી આપતા. પોતે કોઈને પણ શિષ્ય બનાવતા નહિ.

હવે એવું બન્યું કે-એક વાર મરીયિ બીમાર થયા. બીમારી પણ કારમી હતી. પોતાને માટે જરૂરી અન્ન-પાન લાવવાની શક્તિ રહી નહિ, શરીરસંસ્કાર આચરવાને ય તે અસમર્થ બની ગયા અને બોલવાની તાકાત પણ ગુમાવી બેઠા. મરીયિના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામી દીક્ષિત બનેલા પણ અનેક સાધુઓ ત્યાં વિદ્યમાન છે, પરન્તુ સંયતથી અસંયતની સેવા આદિ ન થઈ શકે-એવી માન્યતાના કારણે, નથી તો કોઈ તેમના વ્યાધિનિવારણ માટે પ્રયત્ન કરતા કે નથી તો કોઈ તેમના વ્યાધિની હકીકત પૂછતા.

આ વખતે મરીયિને ક્ષણભર એમ થઈ જાય છે કે-‘આ સાધુઓ કેવા નિર્દય છે? કેવા સ્વાર્થી છે? લોકવ્યવહારથી કેટલા વિમુખ છે? હું તેમનો ઉપકારી છું, ચિરકાલનો પરિચિત પણ છું અને એક જ ગુરૂના હાથે અમે દીક્ષિત થયેલા છીએ તથા સમાન ધર્મમાં પ્રતિબદ્ધ પણ છીએ : આમ છતાં, તેઓ મારા તરફ સિંગ્ગદષ્ટિએ જોવા માત્રની પણ તસ્દી લેતા નથી !’

આ વિચાર આવ્યો તો ખરો, પણ તે મરીયિના વિવેકશીલ અન્તઃકરણમાં સ્થિરતા પામી શક્યો નહિ. મરીયિએ તરત જ વિચાર્યું કે-‘મારે આવું ખરાબ ચિન્તન કરવું એ યોગ્ય નથી. આ મહાનુભવ મુનિવરો પોતાના શરીર પ્રત્યે પણ નિર્ભમ છે અને એથી તેઓ જ્યાં પોતાના શરીરની પણ પરિચર્યા કરતા નથી, ત્યાં વળી મારા જેવા બ્રહ્મની પરિચર્યા તો કરે જ શાના ?’

આ રીતિએ, પોતાના અન્તરમાં પ્રગટેલા સાધુઓ પ્રત્યેના કુર્ભાવને તો મરીયિએ દૂર કર્યો, પણ તે જ વખતે મરીયિના અન્ત-

રમાં એવી અલિલાષાએ જડ નાખી કે-હું સાંજે થાઉં તો મારો એક શિષ્ય બનાવું, કે જેથી તે મારી સેવા કરે. ’

વ્યાધિમુક્ત બન્યા પછી પોતાનો એક શિષ્ય બનાવવાની મરીચિની અલિલાષા હતી અને ભવિતવ્યતાના યોગે એવો પ્રસંગ પણ બની ગયો. એ પ્રસંગે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના આ આત્માનો કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ સંસાર વધારી દીધો.

એક વાર મરીચિની ધર્મદેશનામાં કપિલ નામનો રાજપુત આવ્યો. ખૂબી એ હતી કે-હજુ પણ મરીચિ શ્રી જિનકથિત ધર્મનો જ ઉપદેશ આપતા હતા. એ મુજબ મરીચિએ કપિલને પણ પાંચે ય ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહથી શુદ્ધ અને મહાવ્રતોના પાલનયુક્ત સાધુધર્મ કહી સંભળાવ્યો.

એ સાંભળી કપિલે કહ્યું કે-‘ તમે બાહ્ય વેષથી તિલક્ષણ દેખાઓ છો અને તમારું કથન જૂદા પ્રકારનું છે, તો આમાં સાચું શું ? ’

મરીચિએ કહ્યું કે-‘ મેં તો તને સાધુધર્મ સંભળાવ્યો. એ યથોક્ત સાધુધર્મને પાળવાની શક્તિના અભાવે, પ્રબલ પાપકર્મના ઉદયથી મેં આ દુર્ગતિગમનના કારણભૂત કલ્પિત કુવેશનો સ્વીકાર કર્યો છે : માટે તું શંકા કર્યા વિના શુદ્ધ શ્રમણધર્મનો જ સ્વીકાર કર ! ’

મરીચિએ આટલું સ્પષ્ટ કહેવા છતાં પણ, દુર્ભાગી કપિલ મરીચિને પૂછે છે કે-‘ એ સાચું, પણ તમારી પાસે ય કોઈ નિર્જરાનું સ્થાન છે કે નહિ ? ’

જે મરીચિએ અત્યાર સુધી, સંયમનો પરિત્યાગ કરવા છતાં પણ, શુદ્ધ માર્ગદેશકતા જાળવી હતી અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પોતાની પાપમય પામરતા જાહેર કરી હતી, તે મરીચિ અહીં ભૂલ્યા. પોતે સ્વીકારેલા માર્ગમાં નિર્જરાનું કોઈ જ સ્થાન નહિ હોવા છતાં પણ, તેવું કહેવાને તેઓ ઉત્સાહિત બની શક્યા નહિ. તેમણે કહ્યું કે-

‘ કપિલ ! નિર્જરાનું સ્થાન તો શ્રમણધર્મમાં છે અને અહીં પણ કિંચિત્ છે. ’

આ મિથ્યા ઉપદેશે તેમનો કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ સંસાર વધારી મૂક્યો. ખરેખર, સિદ્ધાન્તથી વિપરીત પ્રરૂપણ કરવાના યોગે આત્માને જેટલી હાનિ થાય છે, તેટલી હાનિ તે સિવાયના દુશ્વરિત્રથી પણ થતી નથી. ઉત્સૂત્રપ્રરૂપકમાં સમ્યગ્દર્શન હોતું નથી, છતાં તેના બાહ્યાચારો સંયમાનુસારી હોય એ અશક્ય નથી. એવા સંયમાનુસારી બાહ્યાચારોમાં પ્રવીણ પણ આત્મા, ઉત્સૂત્રભાષિતાના પાપથી ભયંકર ભવાટવીમાં અતિશયપણે ભમનારો અને છે : એના એ બાહ્યાચારિત્રની તેવી કિંમત જ નથી. ચારિત્રબ્રષ્ટ થવું એ અતિશય નિન્દ્ય છે, ચારિત્ર-બ્રષ્ટ બનવું એ અતિશય પાપમયતા પામવા જેવું છે, છતાં એ નિર્વિ-વાદ છે કે-બાહ્યથી ચારિત્રાચારો પાળવા છતાં ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણ કરવી, એ એનાથી ૫ વધુ પાપમયતા પામવા જેવું છે.

હવે મરીચિએ જ્યારે જોયું કે-‘ આ કપિલ યતિધર્મનો આદર કરતો નથી અને મારે પણ એકાદ સેવકની જરૂર તો છેજ. ’-ત્યારે તેને પણ પરિભ્રાજક બનાવ્યો. કપિલ પણ મરીચિની ઉપાસનામાં રત રહેવા લાગ્યો. પોતાનું ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયે મરીચિ, પોતાના દુષ્કર્મને આલોચ્યા અને પ્રતિક્રમ્યા વિના મૃત્યુ પામીને, બ્રહ્મદેવલોકમાં દશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા.

પાંચથી ચોવીસ ભવો

આ રીતિએ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના જે સત્તાવીસ ભવો ગણાય છે, તેમાંના ચાર ભવો થયા. ૧-શ્રી નયસારનો, ૨-સૌધર્મ દેવલોકનો, ૩-શ્રી મરીચિનો અને ૪-બ્રહ્મદેવલોકનો.

હવે પાંચમો ભવ : બ્રહ્મદેવલોકમાંથી ચ્યવીને ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો તે જીવ એંશી લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળા કૌશિક નામે બ્રાહ્મણ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. અહીં તે અન્તે ત્રિદંડી થઈને મૃત્યુ પામ્યો.

આ પછી તે ધણા ભવોમાં ભમ્યો, કે જેની ગણના કરવામાં

આવી નથી. તે પછી પુણ્યમિત્ર નામના બ્રાહ્મણ તરીકે તે ઉત્પન્ન થયો અને ત્યાં પણ ત્રિદંડી થયો. આ છઠ્ઠો ભવ.

ત્યાંથી મરીને એ સૌધર્મ દેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો દેવ થયો, એ સાતમો ભવ.

સૌધર્મ દેવલોકમાંથી અવીને તે અગ્ન્યુદ્યોત (અગ્નિદ્યોત) નામે બ્રાહ્મણ થયો અને પૂર્વની જેમ ત્રિદંડી બન્યો. આ આઠમો ભવ.

અહીંથી મૃત્યુ પામીને તે જીવ ઈશ્વાન દેવલોકમાં મધ્યમ આયુષ્યવાળો દેવ થયો, એ નવમો ભવ.

ત્યાંથી અવીને તે જીવ અગ્નિભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ થયો અને અહીં પણ ત્રિદંડીપણાને પામ્યો. આ દશમો ભવ.

અહીંથી મરીને તે જીવ સનતકુમાર દેવલોકમાં મધ્યમ આયુષ્યવાળો દેવતા થયો, એ અગ્નીયારમો ભવ.

ત્યાંથી અવીને તે જીવ ભારદ્વાજ નામે બ્રાહ્મણ થયો અને અહીં પણ પરિવ્રાજકપણાને પામ્યો. આ બારમો ભવ.

અહીંથી મૃત્યુ પામીને તે જીવ માહેન્દ્ર દેવલોકમાં દેવતા થયો, એ તેરમો ભવ.

આ પછી પાછો ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો એ જીવ સંસારમાં ફરતું ભળ્યો છે. એ ભવોની પણ ગણના કરવામાં આવી નથી. તે પછી સ્થાવર નામના બ્રાહ્મણ તરીકેનો તે જીવનો ભવ ચૌદમો ભવ તરીકે ગણાય છે. અહીં પણ તેને ત્રિદંડી પરિવ્રાજકપણું પ્રાપ્ત થયું હતું.

સ્થાવર તરીકે મૃત્યુ પામીને તે જીવ બ્રહ્મદેવલોકમાં દેવતા થયો, એ પંદરમો ભવ.

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો આત્મા ત્યાંથી અવીને વિશ્વભૂતિ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. શ્રી મરીચિ તરીકેના ભવ પછી, વિશ્વભૂતિ તરીકેના આ ભવમાં જ તે જીવને જૈની પ્રવ્રજ્યાની પ્રાપ્તિ થઈ. વિશ્વભૂતિ અદ્ભૂત સામર્થ્યશાલી હતા. વિશ્વનંદી રાજના યુવરાજના

એ પુત્ર હતા, પણ રાણીના આગ્રહથી રાજાને વિશ્વભૂતિ સાથે કપટ રમવું પડ્યું. આ કપટની જ્યારે વિશ્વભૂતિને ખબર પડી, ત્યારે પહેલાં તો તેઓ ખૂબ કોપાકુલ બની ગયા, પણ તાતની લજ્જા અને કુળને કલંક લાગવાનો ભય આદિ વિચારથી તેમણે પોતાના કોપના વેગને શાન્ત કર્યો. પછી તો તેઓ સંવેગને પામ્યા અને સંસારની અસારતાનો નિશ્ચય કરીને શ્રી સંભૂતિસૂરિ મહારાજની પાસે જઈ ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમને દીક્ષિત બનેલા સાંભળી, તેમના પિતા અને પોતાના લઘુબન્ધુ વિશાખાભૂતિ સાથે વિશ્વનંદી રાજા ત્યાં આવ્યો. તેણે રાજ્યનો સ્વીકાર કરવાની પ્રાર્થના કરી, પણ શ્રી વિશ્વભૂતિ મુનિવરે તેનો સ્વીકાર કર્યો નહિ. શ્રી વિશ્વભૂતિ મુનિવર ગુરૂકુળવાસને સેવતાં મહા તપસ્વી અને સૂત્રાર્થના જ્ઞાતા બન્યા. તપથી અતિ કૃશ બનેલા અને શ્રી જિનાગમના પરમાર્થને સારી રીતિએ પામેલા તેમને, ગુરૂએ એકાકી વિહરવાની આજ્ઞા આપી. એક વાર તેઓ માસ-ખમણને પારણે ભિક્ષા માટે મથુરાનગરીમાં પેઠા. વિશ્વભૂતિ રાજાનો પુત્ર વિશાખાનંદી પણ ત્યાં આવેલો. અચાનક કોઈ એક નવપ્રસૂતા ગાયની સાથે અથડાવાથી શ્રી વિશ્વભૂતિ મુનિવર પડી ગયા, એટલે વિશાખાનંદીએ તેમની પૂર્વના બલને યાદ આપતી મસ્કરી કરી. આથી કોપાયમાન થયેલા તેમણે પેલી ગાયને શીંગડાવતી પકડીને આકાશમાં ભમાવી. આટલેથી જ નહિ અટકતાં, કોપને આધીન બનેલા તેમણે નિયાણું કર્યું કે-“મારી આ ઉગ્ર તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી હું ભવાંતરમાં ધણા પરાક્રમવાળો થઈને આ વિશાખાનંદીને મૃત્યુ પમાડનારો થાઉં !” અહીં પણ પાપની આલોચના કર્યા વગર જ તેમનું મૃત્યુ થયું. આ સોલસો ભવ.

અહીંથી મૃત્યુ પામીને ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો એ જીવ મહાશુક નામે દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળો દેવ થયો, એ સત્તરમો ભવ.

ત્યાંથી વ્યવીને એ જીવ પોતાનપુરમાં રિપુપ્રતિશત્રુ રાજાને ત્યાં, તેની મૃગાવતી નામની પુત્રી, કે જોણીને તેણે પોતાની પત્ની બનાવી

હતી, તેની કુક્ષિથી પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તે બાળકના પૃષ્ઠ ઉપર ત્રણ કરંડક હોવાથી તેનું ત્રિપૃષ્ઠ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું. અહીં તે દક્ષિણ ભરતાઈને સાધી વાસુદેવ બન્યો. આ અઠારમો ભવ.

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો જીવ ત્રિપૃષ્ઠ તરીકેના મૃત્યુને પામી તમસ્તમા નામની સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થયો, એ ઓગણીસમો ભવ.

ત્યાંથી ઉદ્ધવર્તન પામી ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો તે જીવ એક ગિરિશુક્રમાં સિંહ થયો, એ વીસમો ભવ.

ત્યાંથી મૃત્યુ પામી ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો તે જીવ ચોથી નરકે ગયો, એ એકવીસમો ભવ.

આ પછી ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો તે જીવ વિવિધ તિરિય યોનિઓમાં જન્મે અને એમ કરતાં ક્ષયોપશમ ભાવના યોગે મનુષ્ય-પણું પામી તેણે જટ અઢમાંદિ તપશ્ચર્યા દ્વારા શુભ કર્મ ઉપાર્જ્યું, આ બારીસમો ભવ.

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના એ જીવનો ત્રેવીસમો ભવ પ્રિય-ભત્ર નામના ચક્રવર્તી તરીકેનો છે. આ ભવમાં તે તેઓ ત્રીજી વાર જૈની દીક્ષાને પણ પામ્યા અને ઉત્કૃષ્ટ તપશ્ચર્યાદિ દ્વારા તેમણે સુંદર આરાધના પણ કરી.

અહીંથી કાલધર્મ પામીને ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો એ જીવ મહાશુક્ર દેવલોકમાં સર્વાર્થ નામના વિમાનને વિષે દેવતા થયો, એ ચોવીસમો ભવ.

શ્રી ‘નન્દન’ તરીકે ૨૫ મા ભવમાં

ત્યાંથી અવીને તે જીવ છત્રા નામની નગરીમાં જિતશત્રુ રાજાની ભદ્રા નામની રાણીની કુક્ષિથી પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. ‘નન્દન’ એવું તેમનું નામ રાખવામાં આવ્યું. આ પચીસમો ભવના આયુષ્યનો ન્યારે પચીસમો ભાગ બાકી હતો, ત્યારે શ્રી નન્દન રાજાએ

ભાગવતી પ્રવ્રજ્યાનો સ્વીકાર કર્યો : પણ ત્યારથી આરંભીને મૃત્યુ પર્યન્ત તેમણે માસખમણના પારણે માસખમણની તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી છે. શ્રી તીર્થકરદેવના આત્માઓ અન્તિમથી ત્રીજે ભવે અવશ્યમેવ શ્રી તીર્થકર-નામકર્મને ઉપાર્જે છે. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના આત્માનો પણ આ અન્તિમથી ત્રીજો ભવ હતો, એટલે એ તારકના આત્માએ પણ આ ભવમાં વીસ સ્થાનકોની ભાવથી આરાધના કરવા દ્વારા શ્રી તીર્થકર-નામકર્મને ઉપાર્જ્યું. તે એવી રીતિએ કે—

(૧) સર્વ જગજીવોના નિષ્કારણ બન્ધુ સમાન, કષાયને જીતનારા અને મોક્ષમાર્ગના સાર્થવાહ એવા શ્રી જિનેશ્વરદેવોની શ્રી નન્દન મુનિવર યથાર્થ વાણીથી સ્તુતિ કરતા.

(૨) જન્મ-જરા-મરણાદિના ભયથી રહિત અને અનન્ત, અક્ષય તથા અચલ એવા મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી સિદ્ધ આત્માઓને નમસ્કાર કરતા.

(૩) જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ મહાભારને ઉપાડવામાં સમર્થ એવા ચતુર્વિધ શ્રીસંધને એક શરણ રૂપ માનતા.

(૪) કર્ણાના નિધાન, પંચવિધ આચારોના પાલનમાં ધીર અને સમસ્ત પ્રાણિઓ પ્રત્યે અનુગ્રહ કરતા ગુરૂની સમ્યક્ પ્રકારે પ્રશંસા કરતા.

(૫) સદ્ધર્મમાં શિથિલ બનેલા પ્રાણિઓને ધર્મમાં સ્થિર બનાવતા તથા પર્યાય આદિથી વૃદ્ધ એવા સાધુ મહાત્માઓની સ્તુતિ કરતા.

(૬) સ્વ-પર સમયની ગાઢ શંકાને પણ દૂર કરવામાં સમર્થ એવા બહુશ્રુતપ્રવર શ્રમણોની શુશ્રૂષા કરતા.

(૭) માસખમણ આદિ તપોવિધાનમાં તત્પર એવા તપસ્વિઓની વિશ્રામણા કરતા.

(૮) શ્રી સર્વે ભગવંતે નિશ્ચિતાર્થ કરેલ શ્રુતને વિષે નિરન્તર લીન બનીને તેના અર્થના ચિન્તનમાં તત્પર રહેતા.

(૯) તત્ત્વાર્થની સદ્દહણાપ્રધાન સમ્યક્ત્વ રૂપ પ્રવર વસ્તુમાં પ્રયત્નપૂર્વક શંકાદિ દોષોને પરિહરતા.

(૧૦) જ્ઞાનાદિકના ઉપચાર પ્રમુખ અનેક પ્રકારના વિનયમાં નિપુણ શુદ્ધિવડે અતિચારને તજતા.

(૧૧) પ્રતિલેખના, પ્રમાર્જના પ્રમુખ વિવિધ આવશ્યક-વિધિ ધર્મમાં પરાયણ રહી, પ્રતિદિન અતિક્રમ થકી આત્માને બચાવતા.

(૧૨) શીલમાં પિંડ, ઉદ્દગમ પ્રભૃતિ દોષોને ટાળી પાંચે મહાવ્રતો આદિના પાલનમાં લાગેલ માલિન્યને શોધતા.

(૧૩) પ્રતિસમયે સંવેગાદિ ભાવના ભાવવામાં પરાયણ રહી, પોતાના દેહ પ્રત્યેની પણ મમત્વશુદ્ધિ ન આવી જાય તેની કાળજી રાખતા.

(૧૪) બાહ્યાભ્યન્તર ધોર તપઃકર્મને આચરતાં પોતાની શક્તિને ગોપવતા નહોતા.

(૧૫) ધર્મોપકારકારી સાધુઓને વસ્ત્ર, કમ્બલ પ્રમુખ ઉપકરણો આપતા અને ક્રોધાદિકનો સદા ત્યાગ કરતા.

(૧૬) આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, તપસ્વી, સ્થવિર, પ્રવર, સાધર્મિક, ગણુ, જ્ઞાન તથા સંઘના વૈયાવૃત્ત્યમાં પ્રવર્તતા.

(૧૭) તે આચાર્યાદિ કાઈ તેવા પ્રકારની રોગાદિક સંબંધી આપત્તિ આવતાં ખિન્ન થતા, તો તે મહાત્માઓને ઔષધદાનાદિક વડે સમાધિભાવને પમાડતા.

(૧૮) અક્ષર, પદ, ગાથા અને શ્લોક કે જે સર્વદા અપૂર્વ શ્રુત છે, તેનો સૂત્રાર્થના જાણુ છતાં પણ શ્રુતાનુરાગથી અભ્યાસ કરતા.

(૧૯) શ્રુતની ભક્તિ, તેનું બહુમાન, તેમાં બતાવેલ અર્થોનું સમ્યક્ ચિન્તન અને વિધિપૂર્વકનું તેનું ગ્રહણ-એ વિગેરેને યથાર્થપણે પ્રકાશતા.

(૨૦) ભવ્યાત્માઓને ધર્મ કહેવા આદિથી પ્રતિદિવસ પ્રવચનની પરમ ઉન્નતિને કરતા અને શુદ્ધચિત્તથી શ્વેતામ્બર માર્ગને આરાધતા.

વળી શ્રી નન્દન મુનિવરે પોતાના જીવિતના અન્ત ભાગમાં પણ અનુપમ આરાધના કરી છે. પ્રાન્ત સમયે એ મહાત્માએ પોતાના દુશ્વરિત્રને આલોચી, પાંચ મહાવ્રતોને ઉચ્ચરી, સર્વ પ્રાણિઓને ખમાવી, માસિક સંલેખના ધારણ કરી અને પંચ નમસ્કરના ધ્યાનમાં તેઓ તલ્લિન બન્યા. આથી તેઓ, ભગ્યાત્માઓ જેની નિરંતર પ્રાર્થના કરે છે, તે સમાધિમરણને પામ્યા. ખરેખર, આવા મહાત્માઓનું તો મરણ પણ ઉત્સવભૂત જ ગણાય.”

આ શ્રી નન્દન મુનિવર કાલધર્મ પામીને પ્રાણુત દેવલોકને વિષે પુષ્પાવતંસક નામના વિમાનમાં દેવતા થયા. એ ભગવાન શ્રી મહાવીર-દેવના આત્માનો છઠ્ઠીસમો ભાગ છે.

૮-સાગરાનન્દસૂરિના સિદ્ધયજ્ઞમાં મહાપુરૂષોની સ્વર્ગીર્તિથી ઉજવવાનો પણ વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. જૂઓ સિદ્ધયજ્ઞ વર્ષ ૪ થું અંક ૧૪ મો, ટાઈટલનું ત્રીજુ પાનું. તેમાં લખ્યું છે કે-

“ગુરૂના મરણ દિવસની જયંતી મનાવે છે, તેઓ ગુરૂના મરણ દિવસને શું ઉત્સવરૂપ માને છે કે મનાવે છે?”

ન્યારે પરમ ઉપકારી શ્રી ઉમાસ્વાતિજી વાચક ફરમાવે છે કે-

“સશ્ચિતતપોધનાનાં, નિત્યં વ્રતનિયમસંયમરતાનામ્ ।
ઉત્સવભૂતં મન્યે, મરણમનપરાધવૃત્તીનામ્ ॥ ૧ ॥”

આ પાઠ જાહેર થયા પછી સાગરાનન્દસૂરિએ પોતાના સિદ્ધ-યજ્ઞના ચોથા વર્ષના ૧૯-૨૦ અંકમાં ૪૫૧ મા પાને લખ્યું છે કે-

“મરનાર મહાત્માને મરણઉત્સવ હોય, પણ ભક્તોને નહિ.”

આય જુઠું છે : કારણ કે-તપોધનને જોમણે સંયમ કર્યો છે, નિત્ય વ્રત-નિયમ-સંયમમાં જોએ. રત છે અને જોએ અનપરાધ વૃત્તિવાળા છે, તેઓના મરણને હું ઉત્સવ રૂપ માનું છું-એમ શ્રી વાચક મહાત્માએ સ્પષ્ટ ફરમાવ્યું છે. તેઓશ્રીએ પોતાના મરણને

શ્રી તીર્થપતિ તરીકેનો અન્તિમ ભવ

પ્રાણુત દેવલોકને વિષે આયુષ્યકર્મ પૂર્ણ થતાં, ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવેનો જીવ ત્યાંથી અવધીને દેવાનંદા નામની પ્રાણુની કુક્ષિમાં પુત્રપણે આવ્યો. અહીં પ્રણુને ગર્ભમાં આવ્યાને ૮૧ દિવસો વ્યતીત થઈ ગયા. આ પછી, સૌધર્મ દેવલોકના સ્વામી ઈન્દ્રે અવધિજ્ઞાનથી એ વાત જાણી. મરીયિના ભવમાં કરેલા કુલ્લમદથી બાંધેલા નીચ ગોત્રકર્મનો જ એ પ્રભાવ હતો કે-તીર્થંકર થવાવાળા ભવમાં પણ પ્રણુ પ્રાણુકુળમાં આવ્યા. ઈન્દ્ર વિચારે છે કે-કર્મવશે હીનકુળમાં અવતર્યા હોય તેવા પણ શ્રી તીર્થંકરદેવના જીવોને તે તારકોનો જન્મ થયા પહેલાં જ ઉત્તમ કુળમાં સંક્રમાવવા એ અમારો આચાર છે. આથી તે પોતાના હરિણગમેષી નામના સેનાપતિને આજ્ઞા કરમાવે છે કે- ‘દેવાનંદાના ગર્ભને ત્રિશલાદેવીના ઉદરમાં અને ત્રિશલાદેવીના ગર્ભને દેવાનંદાના ઉદરમાં સંક્રમાવી સ્થાપન કરો!’ તરત જ ઈન્દ્રની એ આજ્ઞાનો અમલ થઈ જાય છે.

ઉત્સવજૂત જણાવવા માટે આ ફરમાવ્યું નથી, પણ તેવાઓના મરણને પોતે ઉત્સવજૂત માને છે એમ જણાવવા માટે જ આ ફરમાવ્યું છે.

વળી આવો જુદો બચાવ કરતાં પહેલાં, સિદ્ધચક્રના ૪ થા વર્ષના ૧૪ મા અંકના ટાઈટલના ત્રીજા પાને-

“ભગવાન્ જંબૂસ્વામી પછીના આચાર્યો તો કાલધર્મ પામે એટલે શિષ્યોને માત્ર વિયોગની જ સ્થિતિ ઉભી થાય અને ગુરૂને અવિરતિ અપચ્ચક્રખાણી થઈ મોક્ષમાર્ગની મુખ્ય આરાધનાથી વ્યુત થવું પડે.”

—આવી દલીલ કરવામાં આવી છે. જો આમ ભાવિની સ્થિતિ કદપે, તો મરનાર મહાત્મા પોતાના મરણને ય ઉત્સવરૂપ કેમ માની શકે? વસ્તુતઃ મરણની ઉત્સવજૂતતાનો હેતુ પણ તેમને સમજાયો નથી.

ગર્ભસંક્રમણની આ વાતને, અશક્ય માની ભક્તિવિવશતાથી ઉપજ્ઞવી કાઢેલી તરીકે માનનારાઓએ વર્તમાનમાં થતાં કેટલાંક ઑપરેશનોનો ખાસ અભ્યાસ કરવા જેવો છે. ગર્ભસંક્રમણ, એ અશક્ય વસ્તુ નથી અને અચિન્ત્ય શક્તિના સ્વામી દેવો ધારે તો ઘણી જ કુશળતાથી ગર્ભસંક્રમણ કરી શકે એ સ્વાભાવિક છે. વળી પ્રભુનાં ચરિત્રો લખનારા મહાત્માઓ પ્રભુના પરમ ભક્ત હોવા છતાં, સુવિવેકી અને મૃષાવાદના સર્વથા ત્યાગી હતા, એ ભૂલવા જેવું નથી. ઉપરાન્ત, ગર્ભસંક્રમણનો પ્રસંગ એ કાષ્ઠ એવો પ્રસંગ નથી, કે જેના આધાર માત્રથી જ શ્રી તીર્થંકરદેવની મહત્તાને સ્થાપિત કરવી પડે. આ તો એક વસ્તુ બની માટે જ કહેવાઈ અને લખાઈ. એ ય વિચારવા જેવું છે કે-જો ભક્તિની વિવશતાથી ખોટું જ લખવું હોત, તો મહાનુભાવ શાસ્ત્રકાર પરમર્ષિઓ પ્રભુએ પૂર્વે બાંધેલા નીચ ગોત્રકર્મનો ઉલ્લેખ જ કરત નહિ. એટલે જો શાસ્ત્રકાર મહાત્માઓએ-‘કુલમદ અને એથી નીચ ગોત્રકર્મને બાંધી અધમ કુળમાં અવતરવું’-એવી પણ વાતોને છૂપાવી નથી, તેઓનું કથન તો અત્યન્ત શ્રદ્ધેય જ મનાવું જોઈએ.

અસ્તુ. દેવાનન્દાની કુક્ષિમાં આવ્યાથી ૮૨ મા દિવસે એટલે કે-આસો વદ તેરશે, હરિણુગમેષી દેવે ભગવાનને શ્રીમતી ત્રિશલાદેવીની કુક્ષિમાં સ્થાપના કર્યાં. તે દિવસની પાછલી રાત્રિએ શ્રીમતી ત્રિશલાદેવીએ ચૌદ સ્વપ્ન જોયાં.

ઉચ્ચ પ્રકારની આત્મિક કિંવા દુન્યવી ઋદ્ધિ-સિદ્ધિને પામવાનું પુણ્ય લઈને આવનારા આત્માઓ માતાના ગર્ભમાં આવતાંની સાથે જ, તે તે માતાઓ તે તે આત્માઓની ભાવિ પરિપૂર્ણતાના પ્રમાણાનુસાર સ્વપ્ને જૂએ છે. શ્રી તીર્થંકરદેવની માતાની જેમ ચક્રવર્તી થનારની માતા પણ ચાદ સ્વપ્ન જૂએ છે, પરંતુ શ્રી તીર્થંકરદેવની માતાથી જોવાતાં ચૌદ સ્વપ્ને કરતાં તે હીન કાંતિવાળાં હોય છે. વાસુદેવની માતા સાત, બલદેવની માતા ચાર, પ્રતિવાસુદેવની માતા ત્રણ અને મહામુનિની અથવા તો માંડલિકની માતા એક સ્વપ્ન

જૂએ છે. આ સ્વપ્ન ઉપરથી તેના પરમાર્થના જ્ઞાતાઓ ગર્ભમાં રહેલા પણ આત્માના ભાવિને કહી શકે છે.

ચૌદ સ્વપ્નને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોઈને, શ્રીમતી ત્રિશલાદેવી પરમ આનન્દને પામ્યાં અને પોતાના સ્વામી શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજની પાસે જઈ તે હકીકત જણાવી. શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજએ ભાગ્યવાન પુત્ર ગર્ભમાં આવ્યાની કલ્પના કરી. પ્રભાતે અષ્ટાંગ નિમિત્તના પરમાર્થવેતાઓને બોલાવીને પૂછતાં, તેમણે પણ કહ્યું કે-‘તમને ધર્મચક્રવર્તી પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે.’

આ પછી તો ઈન્દ્રની આજ્ઞા પામેલા તિર્યગ્મંભક દેવતાઓ શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજના ભવનમાં વિવિધ મહાનિધાનો ભરવા લાગ્યા. તેમજ મહા પુણ્યવાન આત્માના પુણ્યપ્રભાવે, અત્યાર સુધી જે રાજાઓ બાહુબલના ગર્વથી શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજને નમતા નહોતા, તેઓ પણ શરણે આવવા લાગ્યા. શ્રી સિદ્ધાર્થ અને શ્રીમતી ત્રિશલાદેવી એમ જ માનતાં કે-‘આ સઘળો જ પ્રભાવ ગર્ભમાં આવેલા પુણ્યાત્માના પુણ્યનો છે.’ આથી તેઓ વારંવાર તે વિષે ગોષ્ઠિ કરતાં અને અનેકવિધ મનોરથો સેવતાં. એક વાર તો તેમણે નક્કી કર્યું કે-‘ન્યારથી આ ગર્ભ ઉત્પન્ન થયો છે, ત્યારથી આપણે સર્વ પ્રકારના વૈભવમાં વૃદ્ધિને પામ્યાં છીએ, આથી ન્યારે આનો જન્મ થશે ત્યારે આપણે આનું ‘વર્ધમાન’ એવું ગુણનિષ્પન્ન નામ સ્થાપન કરીશું.”

હવે અહીં ન્યારે આ રીતિએ દિન-પ્રતિદિન આનન્દની વૃદ્ધિ થઈ રહી છે, ત્યારે દેવાનન્દાની અતિશય દુર્દશા થઈ રહી છે. ભગવાન ન્યારે તેણીના ઉદરમાં આવ્યા, ત્યારે તેણીએ પણ ચૌદ સ્વપ્ન જોયાં હતાં, પરન્તુ ૮૨ મા દિવસે ગર્ભસંક્રમણ થતાં તેણીએ પોતાના વદનકમળમાંથી ચૌદ મહાસ્વપ્નોને પ્રતિનિવૃત્ત થતાં જોયાં. આ જોતાંની સાથે જ તે પામી ગઈ કે-‘મારા ગર્ભનું હરણ થયું.’ અને એથી તેણીના અન્તરમાં ભારે શોક વ્યાપી ગયો. તેણી આક્રન્દ કરતી છાતી કૂટવા લાગી અને પોતાના દુર્ભાગ્યને નિન્દવા લાગી.

શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્માએ ગર્ભાવસ્થામાં પણ મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ નિર્મલ જ્ઞાનોએ સહિત જ હોય છે. એ મુજબ ત્રણ જ્ઞાનના સ્વામી ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે, ગર્ભમાં રહે રહે પણ અવધિજ્ઞાનથી, દેવાનન્દાના એ દુઃખને જાણ્યું. આ જ્ઞાતિનું સંક્રમણ થવાનું છે એય ભગવાન જાણતા હતા અને સંક્રમણ થયું એય ભગવાનથી અજાણ્યું નહોતું. આથી દેવાનન્દાની અવસ્થા જાણવાને પ્રેરાવું એ સ્વાભાવિક જ છે.

અવધિજ્ઞાનથી દેવાનન્દાની દુઃખમય દશાને જોઈને ભગવાન વિચારે છે કે-‘અહો, મારા નિમિત્તે આ દેવાનન્દા વાણીથી વર્ણવ્યું વર્ણવી શકાય નહિ એવા દુઃખને પામી !’

આ રીતિએ દેવાનન્દાના દુઃખનો વિચાર કરતાં ભગવાનને શ્રીમતી ત્રિશલાદેવીના દુઃખનો વિચાર આવ્યો. દેવાનન્દાનું દુઃખ નિવારવાને તો કોઈ ઉપાય જ નહિ હતો, પણ હવે આ માતાને દુઃખ ન થાય એમ વર્તવાને ભગવાને નિર્ણય કર્યો. ‘મારી અંગચલન રૂપ ચેષ્ટાથી આ ત્રિશલા દુઃખને ન પામે’-એમ વિચારી ભગવાન નિશ્ચય બન્યા.

માતાની અનુકંપાથી પ્રેરાઈને ભગવાને તો પોતાના અંગસ્કુરણને અટકાવ્યું, પણ એનું પરિણામ વિપરીત આવ્યું. જેના ભક્ષાને માટે એ કરવામાં આવ્યું હતું, તેના જ ખૂરાને માટે એ થયું. પોતાના ગર્ભની નિષ્પન્દતાને જાણીને શ્રીમતી ત્રિશલાદેવીને એમ થઈ ગયું કે-‘મારો ગર્ભ કાં તો ગળી ગયો અને કાં તો હરાઈ ગયો.’ આથી તેણી ગાઢતર દુઃખસમૂહને પામી. શ્રી સિદ્ધાથ રાજાને ખચર પડતાં તેમના શોકનો પણ પાર રહ્યો નહિ. સર્વત્ર શોકમય વાતાવરણ પ્રસરી ગયું. મૃદંગના ધ્વનિ અને સંગીતના નિર્ધોષોના સ્થાને શોકમય સ્વરો સંભળાવા લાગ્યા.

પોતાના જ્ઞાનથી ભગવાન આ સ્થિતિને પણ જાણી શક્યા અને માતાના સુખાર્થે તરત જ પોતાના અંગને સ્કુરવ્યું. એની સાથે જ શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાના ભવનમાં આનન્દમય વાતાવરણ પુનઃ પ્રસરી

મયું. હવે એ જ વખતે ભગવાન વિચાર કરે છે કે-‘હજી તો હું ગર્ભમાં છું. છતાં પણ માતા-પિતાનો મારા ઉપર ગાઢ સ્નેહ છે, તો પછી મારો જન્મ થયા બાદ પરિચયથી મારા ગુણગ્રામને જાણતાં તો આમનો સ્નેહ અતિશય ગાઢ બની જશે !’

આ વિચાર આવતાંની સાથે જ, -‘ પોતે માતા-પિતાના જીવતાં દીક્ષા લેશે, તો અતિશય સ્નેહવાળાં પોતાનાં માતા-પિતાની કથી અવસ્થા થશે ?’-એનો ભગવાન વિચાર કરે છે અને નિર્ણય કરે છે કે-‘ ખરેખર, હું જો આમના જીવતાં દીક્ષા ગ્રહણ કરું તો તો આ જીવી શકે જ નહિ. સ્નેહના વશે આર્તધ્યાનવાળાં બનીને મૃત્યુ જ પામે.’

ભગવાન આવો નિર્ણય કરી શકે, એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કાંઈ છે જ નહિ : કારણકે તેઓ ત્રણ નિર્મલ કોટિનાં સન્મોને ધરનારા છે.

આવો નિર્ણય થયા બાદ, તેવા અનુચિતને અટકાવવાને માટે ભગવાન પ્રયત્ન ન કરે, એ શક્ય જ નથી. માતાની અનુકમ્પા નિમિત્તે જે ભગવાન ગર્ભમાં પણ અંગને સંકેચે, તે ભગવાન પોતાના નિમિત્તે માતા-પિતાનું અસમાધિમય મૃત્યુ કેમ જ થવા દે ? ખરેખર, તેમ નહિ થવા દેવાને માટે જ ત્રણ જ્ઞાનવાળા ભગવાને પોતાનું ચારિત્ર-મોહનીય કર્મ કેવા પ્રકારનું છે, એ તપાસ્યું : કારણ કે-તેના ઉદય વિના કોઈ પણ આત્મા અવિરતિવાળી દશામાં રહી શકે જ નહિ. ભગવાને જોયું કે-‘ મારું ચારિત્રમોહનીય કર્મ સોપકમ છે અને એથી તેને ટકાવી રાખવું હોય તો પ્રયત્ન વિશેષની આવશ્યકતા છે. ’ આ માટે જ ભગવાન શ્રી મહાવીર દેવે એવો ૯અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો કે- ‘ માતા પિતાના જીવતાં હું દીક્ષા લઈશ નહિ. ’

૯-આ આનંદના સંયંત્રમાં પણ સાગરાનન્દસુરિએ તદ્દન ખોટી અને અતિશય હીન કોટિની બાબતો લખી દીધી છે. પોતાના સિદ્ધચક્રના તા. ૧૭-૧૨-’૩૩ના અંકમાં ૧૪૨ મા પાને તે લખે છે કે-

“ મૂત્ર શાસ્ત્રકાર ભગવાન શ્રીહરિઋદ્રસૂરીશ્વરજી, મહારાજજી, દીકાકાર ભગવાન શ્રીજિનેશ્વરસૂરીશ્વરજી, અને તેજ વૃત્તિના સંશોધક

ખરેખર, માતા-પિતાના ચિત્તસંતાપના નિરાસને માટે, મહાપુરુષોની સ્થિતિની સિદ્ધિને માટે અને ઇષ્ટ એવા મોક્ષના ઉપાયભૂત પ્રવ્રજ્યાની નિષ્પત્તિ અર્થે જ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે આ અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો છે. તેવા પ્રકારના સંયોગોમાં આમ કરવું, એ જ એ તારકની વિવેકશીલતા આદિને જાળતી વસ્તુ છે.

‘આ અભિગ્રહને આગળ કરીને જેઓ-‘ માતા-પિતા જીવતાં હોય ત્યાં સુધી તેમની સંમતિ વિના દીક્ષા લેવાય જ નહિ ’-એવું કહે છે, તેઓ પણ મિથ્યાવાદી જ છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને દીક્ષા લીધી ને શ્રીમતી મરૂદેવા માતા રડતાં રડતાં અન્ધતાને પામ્યાં : શ્રી નેમનાથ ભગવાને રથ પાછો ફેરવ્યો અને દીક્ષાની તૈયારી કરી, ત્યારે શ્રીમતી રાજુલદેવી ધ્રુસ્કે ધ્રુસ્કે બેફાટ રડતાં હતાં અને ભગવન્તનાં

નવાંગી વૃત્તિકાર ભગવાન શ્રીઅભયદેવ સૂરીશ્વરજી કૃત “ પિત્રુદ્વેગ નિરાસાષ્ટકમાં જણાવે છે કે મોહના ઉદયથી એ અભિગ્રહ કરેલ છે; ”

ખરેખર, શાસ્ત્રકાર મહાત્માઓના નામે આવાં ગપ્પાં તો સાગરાનન્દસૂરિ જેવા જ મારી શકે. સાગરાનન્દસૂરિ જેને ‘ પિત્રુદ્વેગ નિરાસાષ્ટક ’ કહે છે, તે ‘ પુણ્યાનુબંધિ-પુણ્યપ્રધાન-ફલાષ્ટક ’ માં તો એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે-ભગવાને ગ્રહણ કરેલો અભિગ્રહ, એ પણ એ તારકની મોક્ષસાધક એવી એક ઉચિત ક્રિયા જ હતી. આવી ઉચિત ક્રિયા વિવેકપુરસ્સરની જ હોઈ, તે ક્રિયાને મોહના ઉદયથી થયેલી કહેવી એ સરાસર મૂર્ખતા છે. જેઓ માટે શક્ય હોય, તેઓ એ અષ્ટકનું મનન કરવા કૃપા કરે. ચારિત્રમોહનીય વિશેષના ઉદયને ગૃહાવસ્થાનના કારણ તરીકે જણાવેલ છે, પણ અભિગ્રહના કારણ તરીકે નહિ જ ! અભિગ્રહના કારણ તરીકે તો ત્રણ વસ્તુ જ ફરમાવી છે : ૧-પિત્રુદ્વેગનિરાસ માટે, ૨-મહાપુરુષોની સ્થિતિની સિદ્ધિ માટે અને ૩-ઈષ્ટકાર્યની સમૃદ્ધિ અર્થે. આ સિવાય અભિગ્રહને અંગે સાગરાનન્દસૂરિએ ખીજ પણ લોચા વાળ્યા છે, જે લંબાણના ભયે અત્રે જણાવ્યા નથી.

માતા-પિતાને ય કમ દુઃખ થયું નહોતું : ત્યાં પરિણામ અસુન્દર નહિ હતું, માટે એ તારકાએ તે દુઃખને અટકાવવા માટે પોતાની પ્રવ્રજ્યાને અટકાવી નહિ. આપણે તો માતા-પિતાના ભાવિને જાણતા જ નથી, એટલે દીક્ષાર્થીએ આજ્ઞાવિહિતપણે તેમના ચિત્તસન્તાપને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને એમ કરતાં જો તેઓની અનુમતિ ન જ મળે, તો તેમનો અવશ્યમેવ ત્યાગ કરવો જોઈએ. એવો ત્યાગ કરનારને તેમના ચિત્તસન્તાપથી દોષ લાગતો નથી.

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના આ પ્રસંગને અંગે પણ, માતા-પિતાના ઉદ્વેગનો નિરાસ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એવો આદર્શ પૂરો પાડ્યો હોવાનું વર્ણન મળે છે. આવાં વર્ણનો જ્યાં જ્યાં આવે, ત્યાં ત્યાં તે વસ્તુનું આજ્ઞાવિહિતપણું હોય છે તો જ આવે છે, એમ સમજવું જોઈએ. આજ્ઞાવિપરીત એવી કોઈ પણ વસ્તુને માટે આવું વર્ણન આવે જ નહિ. આજ્ઞાવિહિત વસ્તુના આદરમાં ઉત્સાહિત બનાવવાને માટે કહેવાએલી આવી વાતોને, ભગવાનનું અનુકરણ કરવાના આજ્ઞા કરવાના ઉપયોગમાં લેવી, એ હિતાવહ નથી. શ્રી જૈનશાસનનો કાયદો છે કે-ગુરૂ વિનાના કેવલજ્ઞાની પણ કોઈને શિષ્ય બનાવી શકે નહિ. જેણે ગુરૂ કર્યા નથી તેને ગુરૂ બનવાનો અધિકાર જ નથી. આ કાયદો શ્રી તીર્થંકરદેવ માટે નથી. એ તારકા તો કોઈ જ ગુરૂને નહિ સ્વીકારવા છતાં, અનેકાને શિષ્ય બનાવે છે. એ સિવાયના જે કોઈ એમ કરે તે વિરાધક જ છે. આવી તો શ્રી તીર્થંકરદેવના આત્મા-ઓની અનેકવિધ વિશિષ્ટતાઓ છે. આમ હોઈને, સામાન્ય રીતિએ તો એમ જ કહેવાય કે-^{૧૦}ભગવાને કહ્યું તે કરવાનું પણ કર્યું તે નહિ.

૧૦-સાગરાનન્દસૂરિએ આ વાતનો પણ વિરોધ કર્યો છે. સિદ્ધ-ચક્રના તા. ૨૭ : ૧૧ : '૩૨ના અંકમાં ૯૨ મા પાને અને તા. ૨૨ : ૭ : '૩૩ ના અંકમાં ૪૬૩ મા પાને સાગરાનન્દસૂરિ લખે છે કે-

“ સાધારણ બોધમાત્રથી ફાવે તેમ બોલી નાખનારાઓએ તીર્થંકરોએ કર્યું તે ન કરવાનું કહેવા દિશા ફેરવવી જ રહે છે. ”

આપણે માટે તો શ્રી જિનેશ્વરદેવોની આજ્ઞા એ જ સર્વસ્વ છે. શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ આપણા માટે જે જાતિની આજ્ઞા ફરમાવી, તે જાતિની આજ્ઞા મુજબ તે તારકો વર્ત્યા હોય કે ન પણ વર્ત્યા હોય, પરંતુ આપણે તો તે મુજબ વર્તવાને જ ઉદ્ધમશીલ બન્યા રહેવું જોઈએ.

અસ્તુ. દેવાનન્દા અને શ્રીમતી ત્રિશલાદેવી-બન્નેયના ઉદરમાં થઈને પ્રભુ કુલ નવ મહિના અને સાડા સાત દિવસ ગર્ભમાં રહ્યા. આ પછી એટલે ચૈત્ર શુદ્ધ તેરશે પ્રભુનો જન્મ થયો. પ્રભુના જન્મ સમયની વાત શી કરવી? નારકોને પણ એ સમય આનન્દપ્રદ નિવડે છે. ત્રણ જગતના ગુરૂ ભગવાનના જન્મનું સૂતીકર્મ કરતાં દિક્કુમારિકાએ પોતાને અહોભાગ્ય માને છે. ઈન્દ્રો પણ એ તારકની ભક્તિ કરવામાં કમીના રાખતા નથી. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો જન્મ થતાં શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાએ પણ ભવ્ય મહોત્સવ ઉજવ્યો અને સર્વત્ર આનન્દ-આનન્દ વ્યાપી રહ્યો.

ક્રમે કરી ભગવાન યૌવનને પામ્યા. સમરવીર નામના રાજાએ પોતાની કન્યા ‘યશોદા’ને શ્રી વર્ધમાનકુમાર માટે સ્વીકારવાનું શ્રી

“તીર્થંકર દેવોનું જીવન બીજા જીવોને માટે જરૂર અનુકરણ કરવા લાયક છે જ, એમાં જરા પણ શંકા નથી.”

હવે સાગરાનન્દસૂરિ જેમને ‘શ્રી તપગચ્છસૌધસ્તંભોપમ મહોપાધ્યાય’ કહે છે, તે શ્રી ધર્મસાગરજી થું કહે છે, તે જૂઓ:—

“इह प्रवचने तीर्थंकरस्योपदेशः प्रमाणं भवति, न पुनस्तत्कृत्यं, केषां? अन्येषां-तीर्थंकृद्व्यतिरिक्तानां, तीर्थंकृतां तु तत्कृत्यमेव प्रमाणम् x x x न हि तीर्थं तीर्थंकृत्कृत्यानुकारि स्याद्।” વિગેરે વિગેરે.

પૂ. ન્યાયાચાર્ય ન્યાયવિશરદ મહામહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ગણિવર પણ ફરમાવે છે કે—

“ તથા ભવ્યેનાપિ ધર્માધિકારિણા ભગવદુક્ત એવ માર્ગો યથાશક્ત્યાઽઽચરણીયઃ, ન તુ તત્ત્વારિત્રમાચરણીયમ્। ” [વગેરે.

સિદ્ધાર્થ રાજને કહેવડાવ્યું. શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજ તે કહેણને એકદમ સ્વીકાર કરી શકતા નથી. તેઓ કહે છે કે—‘અમને તો એનો વિવાહો-ત્સવ જોવાની તીવ્ર ઇચ્છા છે, પણ એ જન્મથી જ વિરાગી હોઈ. તેની પાસે અમે તેના લગ્નની વાત પણ કરી શકતાં નથી. આમ છતાં તમારો આગ્રહ છે તો હું જોઈશ.’

શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજએ આ વિષે શ્રીમતી ત્રિશલાદેવીને વાત કરી અને મિત્રો દ્વારા કહેવડાવવાનો નિર્ણય કર્યો. મિત્રોએ આવીને શ્રી વર્ધમાનકુમારની સાથે લગ્નની વાત કરવા માંડી, પણ પરમ વિરાગી ભગવાને તેનો સ્પષ્ટ ઇનકાર કર્યો. મિત્રોએ જેમ જેમ આગ્રહ કરવા માંડ્યો, તેમ તેમ શ્રી વર્ધમાનકુમારે વધુ ને વધુ પ્રત્યક્ષ પ્રતિકાર કર્યો.

આમ મિત્રોની સાથે વાતચીત ચાલે છે, ત્યાં તો શ્રીમતી ત્રિશલાદેવી જાતે જ ત્યાં પધાર્યા. માતા પધારતાંની સાથે જ શ્રી વર્ધમાનકુમાર ઉભા થઈ ગયા, તેમને નમસ્કાર કરીને આસન ઉપર બેસાડ્યાં અને કહ્યું કે—‘આપને અહીં કેમ આવવું પડ્યું ? આપ અહીં પધાર્યા તેથી મને તો આનન્દ જ થયો, પણ આપે જો મને બોલવ્યો હોત, તો આપની આજ્ઞાને માથે ચઢાવી તરત જ હું ત્યાં આવત.’

શ્રીમતી ત્રિશલાદેવી અતિશય આદરતાભરી માગણી કરે છે. ‘તમે અમારા ઉપર અનુકંપા કરો અને પરણો’—એમ પણ કહે છે.

માતાનાં આજીજીભર્યાં વચનો સાંભળી ભગવાન વિચારે છે કે—‘શું કરવું ?’ ભોગની ઇચ્છા લેશ પણ નથી અને માતાના આગ્રહનો પાર નથી. આખર પોતે જૂએ છે કે—‘ભોગક્ષ્ત કર્મ બાકી છે અને માતાપિતાને આનંદ ઉપજે તેમ છે.’—એટલે શ્રી વર્ધમાનકુમાર યશોદાની સાથે પરણવાની હા પાડે છે.

ખરેખર, શ્રી તીર્થકરદેવના જે આત્માઓ પરણે છે અને ભોગો ભોગવે છે, તેમાં કર્મનિર્જરાનો જ હેતુ હોય છે. પોતાનાં તેવા પ્રકારનાં કર્મોને જો તેઓ સ્ત્રીના પરિગ્રહથી જ નિર્જરે એવાં જૂએ છે, તો જ

તે તારકો લગ્નાદિ કરે છે. પાણિગ્રહણ કરેલી સ્ત્રીઓની સાથે તે આત્માઓ ન્યારે ભોગભોગવતા હોય છે, ત્યારે તેઓ જાણે કે નીચ પણ ઉપાય દ્વારા શત્રુને જીતવા જેવી ક્રિયા કરતા હોય છે.^{૧૧} બહારથી રાગ દર્શાવતા એવા પણ તે તારકોનું અન્તઃકરણ શુદ્ધ જ હોય છે.

આ રીતિએ શ્રી વર્ધમાનકુમારનું લગ્ન થયું. એના ફલસ્વરૂપ તેઓ એક પુત્રિના પિતા બન્યા, કે જેનું નામ પ્રિયદર્શના રખાયું હતું.

શ્રી વર્ધમાનકુમાર ૨૮ વર્ષના થતાં, તેમનાં માતા-પિતાએ અનશન આદરી સમાધિમરણને વધાવી લીધું. આ રીતિએ પોતાના અભિગ્રહનો કાલ પૂર્ણ થતાં ભગવાને દીક્ષિત બનવાનો વિચાર કર્યો. ભગવાને પોતાના વડિલ ભાઈ નન્દિવર્ધનને વાત કરી. નન્દિવર્ધન તો ભગવાનને જ પિતાનું રાજ્ય આપવા ઈચ્છતા હતા, પણ ભગવાનને આગ્રહ કરવા છતાં ય ભગવાને ન્યારે તેનો અસ્વીકાર કર્યો, ત્યારે જ મંત્રિઓના આગ્રહથી તેમણે રાજ્ય સ્વીકાર્યું હતું. આથી દીક્ષાની વાત સાંભળતાં જ તેઓ અતિશય દુઃખને પામ્યા. ગદ્ગદિત વાણીએ તેઓ બોલ્યા કે—‘હજી તો માતા-પિતાના વિયોગનું દુઃખ તાજું છે, ત્યાં આ વાત ? ધાના ચીરા ઉપર મીઠું ભભરાવવા જેવી આ વાત બોલશો જ નહિ.’

અહીં પણ ભગવાનને ઔચિત્ય આદરવાની આવશ્યકતા જણાઈ.

૧૧-સાગરાનન્દસુરિએ આ વાત સામે પણ વિરોધ કરાવ્યો છે, પણ તે અયોગ્ય જ છે. જૂઓ—

“ સ્ત્રીપરિગ્રહજય્યાનિ, ચેત્પ્રાક્કર્માણિ જાનતે ।

તદા વિવાહમપ્યંગી-કુર્વતે તે યથાવિધિ ॥૧॥

“ સહ પાણિગૃહીતીભિ-વિંષયાનપિ મુંજતે ।

ક્ષેપ્તું કર્માણિ યન્નીચો-પાયેનાપિ રિપું જયેત્ ॥૨॥

“ બહીરાગં દર્શયંતોઽપ્યંતઃ શુદ્ધાઃ પ્રવાલવત્ ।

પ્રાપ્તેઽપિ ચક્રમૃદ્રાજ્યે, ન વ્યાસકા ભવંતિ તે ॥૩॥”

અવધિજ્ઞાનથી ભગવાને જોયું કે-‘જો હું આ અવસરે જ દીક્ષા લઉં તો તો ધણાઓ નષ્ટચિત્ત અને પ્રાણુરહિત થઈ જાય.’

આવી સ્થિતિને ઉત્પન્ન થતી અટકાવી શકાય અને પોતાની ધારણાને સફલ બનાવી શકાય, એ માટે ભગવાને ઉપાય યોજ્યો. નન્દિવર્ધન આદિ સ્વજનોને ભગવાન પૂછે છે કે-‘જ્યારે તમે મને અત્યારે દીક્ષા લેવાની ના કહો છો, તો એ કહો કે હજુ મારે તમારો શોક દૂર થાય એ માટે કેટલો કાળ સંસારમાં રહેવું?’ સ્વજનોએ એ વર્ષની માગણી કરી. ભગવાને તેનો શરતી સ્વીકાર કર્યો.

એ પછી એક વર્ષે ભગવાને વાર્ષિક દાન દેવાનું શરૂ કર્યું. એમ એ વર્ષ થઈ જતાં ભગવાન દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયા. નન્દિવર્ધનને દુઃખ તો ધણું થયું, પણ વચનબદ્ધ થયેલ હોઈ બોલાય તેમ હતું નહિ.

માગશ્વર વદ દશમે દીક્ષિત બનતાંની સાથે જ ભગવાન ચોથા મનઃપર્યવ જ્ઞાનના પણ સ્વામી બન્યા. બાર વર્ષ ને સાડા છ માસના દીક્ષા પછીના હ્રસ્વ કાલમાં પ્રભુએ જે તપશ્ચર્યા કરી છે, જે અપ્રમત્તતા જાળવી છે અને જે ઉપસર્ગો સહ્યા છે, તે વચનાતીત છે. સાડા બાર વર્ષથીય વધુ કાળમાં પ્રમાદકાળ માત્ર અન્તર્મુદ્ધર્ત, એ સામાન્ય વાત નથી. તપમાં પણ ભગવાને એ હમાસી તપ કર્યો, કે જેમાંનો એક પાંચ દિવસ ન્યૂન હતો. વળી એ ત્રણમાસી, એ અઢી માસી અને છ બેમાસી તપ કર્યો. આ ઉપરાન્ત એ દોઢમાસીનો, બાર માસપણુનો અને બોતેર પક્ષપણુનો તપ કર્યો. એ દિવસની ભદ્ર પ્રતિમા, ચાર દિવસની મહાભદ્ર પ્રતિમા અને દશ દિવસની સર્વ-તોભદ્ર પ્રતિમા ભગવાને આરાધી. ૧૨ અદ્ભ મ અને ૨૨૯ છઠ્ઠ પણ કર્યા. આ સધળા જ તપશ્ચરણુમાં ભગવાને પાણીનો ઉપયોગ પણ કર્યો નથી. અપ્રીતિવાળા સ્થળે વાસ કરવો નહિ, સદા પ્રતિમાએ રહેવું, ગૃહસ્થનો વિનય કરવો નહિ, મૌન ધારણ કરવું અને હાથમાં લઈને જ બોજન કરવું-આવા પાંચ અભિગ્રહોને ગ્રહણ કરીને ક્ષમાનિધિ ભગવાન આર્ય તથા અનાર્ય પણ દેશોમાં વિચર્યા.

આ રીતિએ તપશ્ચર્યાને કરતા, ઉપસર્ગોને જીતતા અને અપ્રમત્ત-પણે સંયમમય જીવન જીવતા ભગવાન જ્યારે ઋજુવાલિકા નદીના ઉત્તર તટે પધાર્યા, ત્યારે શાલતરૂની નીચે જઈને તપ કરીને ઉત્કટિક આસને રહી આતાપના કરવા લાગ્યા. ત્યાં જ ક્ષપકર્ષેણ ઉપર આરૂઢ થઈને, એ તારકે વીતરાગતા અને તે પછી કેવલજ્ઞાન પણ વૈશાખ શુદ્ધ દશમે વિજયમુહૂર્તે પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યાં જ દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણમાં વિરાજી પ્રભુએ પ્રથમ દેશના દીધી. આ પછી ત્યાંથી ચિહાર કરીને પ્રભુ ‘અપાપા’ નગરી નજદિકના મહાસેનવન નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા અને ત્યાં પ્રભુએ તીર્થની સ્થાપના કરી. એ તારકે કલ્યાણના એકના એક માર્ગને પ્રકાશિત કર્યો. આજે પણ આપણે એજ માર્ગને અનુસરી આપણું કલ્યાણ સાધી શકીએ છીએ. કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી ૨૯ વર્ષ અને પાંચ મહિના સુધી મુક્તિમાર્ગને પ્રકાશિત કરીને ભગવાન આસો વદ અમાવાસ્યાની રાત્રિએ નિર્વાણ પામ્યા. ભાવદીપક જુઝાવાથી રાગઓએ દ્રવ્યદીપકો પ્રગટાવ્યા અને ત્યારથી તે દિવસ ‘દીવાળી’ તરીકે વ્યવહારમાં આવ્યો.



આ પુસ્તિકા આખી કે તેનો કોઈ પણ ભાગ છાપતાં કે છપાવતાં પૂર્વે લેખકની લેખિત સંમતિ અવશ્ય મેળવવા.

Printed at The ‘Vir-Vijaya’ Printing Press,
by Keshavalal Sankalchand Shah
Ratan Pole : Sagar s Khadaki : Ahmedabad-

